

TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK A NAGYVILÁGBÓL

Válogatás a Campus Mundi
ösztöndíjasok tanulmányaiból

TEMPUS KÖZALAPÍTVÁNY

CAMPUS
MUNDI

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

TUDOMÁNYOS
EREDMÉNYEK A
NAGYVILÁGBÓL

TARTALOM

ISMERETTERJESZTŐ TANULMÁNYOK

- 7 **Górcső alatt az állatkísérletek:
tudományos érvek és állatvédelem**
Babiczky Ákos
- 13 **Sportdiplomácia Kolumbiában**
Garamvölgyi Bence
- 17 **Egy modern tömegjelenség nyomában –
A dél-koreai plasztikai sebészet**
Kívés Blanka

TUDOMÁNYOS PUBLIKÁCIÓK

- 25 **Friuliak és a magyar szalámigyártás kezdetei**
Blaskó Barbara
- 31 **Osztrák jogi alapok a társasági jog és
az öröklési jog metszetében**
Dr. Dúl János
- 37 **Mobilitási hatástanulmány
az Y generációs orosz diákok körében**
Holicza Péter, Pásztor Judit
- 47 **Accipe ecclesiam! Az investitúraharc
jelentősége a szekularizáció folyamatában**
Jancsó András
- 53 **Szelénvegyületek efflux pumpa és biofilm
gátló hatásának vizsgálata Salmonella
Typhimurium törzseken**
Kincses Annamária, Spengler Gabriella

ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

Nagy öröm számunkra, hogy a **2016 januárjában indult és 2021. augusztusig tartó** Campus Mundi projekt félidejében, a **külföldi részképzésre, szakmai gyakorlatra vagy rövid tanulmányútra** kiutazott ösztöndíjasaink kiemelkedő szakmai tevékenységének eredményeként elkészülhetett ez a publikációs kötet. A felsőoktatás nemzetköziesítését célzó program egyrészt a felsőoktatási intézmények aktívabb nemzetközi részvételét támogatja, másrészt egyéni ösztöndíjak révén, a kiemelkedő teljesítményű felsőoktatási hallgatók számára teszi elérhetővé a nemzetközi tapasztalatszerzés lehetőségét, szakmai kapcsolatok kiépítését és szakmai-tudományos eredmények elérését. **A Campus Mundi ösztöndíjak nagy mértékben elősegítik a hallgatók szakmai előmenetelét, diplomamunkák elkészítéséhez, doktori kutatások megvalósításához járulnak hozzá.**

A magyar felsőoktatás, és a felsőoktatásban részt vevő hallgatók méltó tagjai az Európai Felsőoktatási Térségnek. Egyetemeink és hallgatóink eredményei, sikerei egyre nagyobb nemzetközi nyilvánosságot kapnak, az innovációt célzó kutatási-fejlesztési tevékenységek határokon átívelő közös projektek révén valósulnak meg. Évről évre egyre több hallgató érkezik tanulni országunkba, a világ minden tájáról, és a magyar hallgatók számára nyújtott mobilitási ösztöndíjak is egyre több lehetőséget biztosítanak a világ iránt nyitott, érdeklődő, elszánt diákok szá-

mára. Nincsenek határok, a tudomány nemzetközi. A lehetőség minden felsőoktatási intézmény hallgatója számára adott, csak élni kell vele.

Campus Mundi ösztöndíjas diákjaink szakmai publikációit büszkén ajánlom mindazon hallgatóknak, akik titkon mindig vágytak arra, hogy nemzetközi szakmai közegbe tartozhassanak, határokon átnyúló barátságokat alakítsanak ki. Vegyenek példát volt ösztöndíjasainkról, pályázzanak, érjenek el hasonló sikereket, mint ők! Hiszen: Kinyílik a világ!

Köszönöm, hogy kollégáimmal kicsit mi is részesei lehetünk hallgatóink sikereinek. Olvassák e publikációt, ismeretterjesztő cikkeket érdeklődéssel, a Világ bármely pontján.

SZÉKELY ÁGNES

*Tempus Közalapítvány, Felsőoktatási egység
egységvezető-helyettes*

ISMERETTERJESZTŐ TANULMÁNYOK

GÓRCSŐ ALATT AZ ÁLLATKÍSÉRLETEK: tudományos érvek és állatvédelem

Babiczky Ákos

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Természettudományi Kar ◊ Pszichológiai Doktori Iskola

ANGLIA, rövid tanulmányút

Tavaly ősszel izgatottan készülődtem arra a három hétre, amit egy Campus Mundi rövid tanulmányút keretei között az Oxfordi Egyetemen tölthettem. Pályakezdő neurobiológusként nagyon kíváncsi voltam azokra az újdonságokra, amiket a világ egyik legjobb egyetemén nyílt lehetőségem megismerni. Nem sejtettem, hogy a szakmai újdonságok mellett egy másik, igen meghatározó tapasztalattal is gazdagodni fogok.

1. ábra A genetikai kutatásokban felhasznált kísérleti egerek tiszteletére állított szobor az Orosz Tudományos Akadémia egyik épülete előtt Novoszibirszkben.

MEGLEPŐ SZIGOR

Itthon évek óta dolgozom kísérleti egerekkel egy kutatólaboratóriumban. Elvégeztem az ehhez szükséges hivatalos tanfolyamot, emellett egy három és fél hónapos külföldi gyakorlat során megismerhettem a Spanyolországban hatályos előírásokat is. Szigorú szabályok biztosították a kísérleti állatok tartását és a velük folytatott kísérleteket – csak úgy, mint itthon. Ezek után fel sem merült

bennem, hogy egy harmadik EU-s országban hatalmas meglepetések fognak érni ezen a téren.

De miután az oxfordi laborvezető hivatalosan is engedélyezte a látogatásomat, megkeresett a helyi állatjóléti bizottság biztonsági felelőse. Egy komoly online ellenőrzési procedúrán kellett átesnem, amihez még a háztartásunk közüzemi számláiból is fel kel-

lett töltenem egyet, hogy igazoljam a valós laccímemet.

Az állatkísérletes épületbe is csak szigorú ellenőrzés után léphettem be. A portán minden alkalommal le kellett adnom a személyi igazolványomat. **A telefonom (vagy más kép- és hangrögzítő eszköz) nem lehetett nálam, és még WC-re is csak felügyelettel mehettem el.** Természetesen az épület minden részében viselnem kellett maszkot, kesztyűt, lábszákat és köpenyt.

Az állatkísérletek kivitelezésében viszont nagy különbséget nem tapasztaltam. Valamivel szigorúbb volt a műtétekre való felkészülés és azok menete, illetve a beavatkozások utáni (posztoperatív) kezelés. Több volt az adminisztrációs kötelezettség is, de úgy tűnt, hogy messze nem annyira, mint azt a biztonsági átvilágítás és a helyszíni szigor alapján vártam.

De miért szükséges ez a szigor, ami – véleményem szerint – az ott dolgozó kutatók mindennapi munkáját is jelentősen megnehezíti? Kiderült, hogy **mindezt az elmúlt évtizedekben az állatvédelmi (vagy inkább állatkísérlet-ellenes) mozgalmak részéről tanúsított radikalizmustól való félelem fűti.**

A helyzetet jól tükrözi, hogy amikor az első napon körbevezettek az épületben és megmutatták a vészkijáratokat, elmondták, hogy tűz esetén melyik kijáratot ajánlják inkább menekülésre – a másik ugyanis pont oda nyílik, ahol az állatvédők rendszeres tüntetései zajlanak. Ami akár – mint később megtudtam – nagyobb gond is lehet, mint maga a tűz. De vajon kik és miért ellenzik ennyire az állatkísérleteket? Talán igazuk van, és meglennék nélkülkük?

MÉRSÉKELT ÉS RADIKÁLIS HANGOK

Az állatkísérletek mindig is elválaszthatatlan részét képezték a tudománynak – gondoljunk csak *Pavlov* kutyáira, *Pasteur* bárányaira, vagy

Skinner galambjaira. Jelentőségüket mutatja, hogy az **orvostudományi Nobel-díjak közel kétharmadát olyan eredményekért osztották ki, amelyek (valamilyen szinten) állatkísérletekre támaszkodtak** (*Abdulla, 1999*). A brit Royal Society álláspontja szerint pedig gyakorlatilag valamennyi, a 20. században elért orvostudományi eredmény állatkísérletekre épült.

Ennek ellenére már a 17. században megjelent az ellentábor is. Természetesen számos építő kritika is megfogalmazódott az évszázadok során, aminek hatására olyan törvények és szabályozások születtek, amelyek valóban az állatok érdekeit szolgálták. Például *Charles Darwin*, az evolúciós elmélet kidolgozója is nyíltan támogatta a világ első állatkísérleteket szabályozó törvényének kidolgozását (*Cruelty to Animals Act, 1876*).

Jelenleg több szervezet is küzd az állatkísérletek betiltásáért, szabályozásáért vagy a szabályozások szigorításáért, például az amerikai PETA (*People for the Ethical Treatment of Animals*). Ez a szervezet a sajnálatos Silver Spring-i majmok (*Silver Spring Monkeys*) esetének kipattanásakor kapott nemzetközi figyelmet.

1981-ben egyik aktivistájuk, Alex Pacheco beépült egy neurobiológiai labor munkájába, és nyilvánosságra hozta azokat az embertelen körülményeket, amelyek között az intézetben tartott 17 makákó kényszerült élni. Az ügy kapcsán 1983-ban 3,500 dolláros bírságot szabtak ki a labor vezetőjére, Edward Taubra, bár a vádak nagy részét nem találta megalapozottnak a bíróság. Az ügy végül az amerikai állatjóléti törvény 1985-ös módosításához vezetett.

Egy másik prominens szervezet, a *Cruelty Free International*, pedig inkább lobbitevékenységével vált ismertté. Erősen kritizálták például az EU egyik 2007-es szabályozását (*REACH: Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals*), amely több tízezer vegyület (melyek nagy ré-

2. ábra Egy PETA által szervezett állatkísérlet-ellenes tüntetés 2011-ben, a világ egyik legnagyobb kísérleti állatokat tenyésztő cégének (Charles Rivers Laboratories) éves üléssére időzítve.

sze már évtizedek óta jelen van a piacon) állatokon való tesztelését írta elő. A szabályozást egyébként több kutató is problémásnak találta (Hartung-Rovida, 2009). Ezen kívül a szervezet ugró nyulat ábrázoló logója tájékoztatja a vásárlókat, hogy melyek azok a termékek, amelyeket nem teszteltek állatokon.

Sajnos az elmúlt évtizedekben olyan radikálisok is megjelentek a színen, akik nem hogy az értelmes párbeszéd elősegítését nem szolgálták, de konkrétan emberi életeket veszélyeztettek. A legismertebb talán az *Animal Rights Militia*, amely nyíltan elhatárolódik a hasonló szellemiséget képviselő, de jóval mérsékeltebb *Animal Liberation Front* erőszak-ellenes politikájától. Ez a szervezet a '80-as évektől kezdve számos életveszélyes fenyegetést, gyújtogatásos és levélbombás merényletet és merénylet-kísérletet vállalt magára (például Oxfordban is). A célpontok sokszor kutatók, sőt nem egyszer azok hozzátartozói voltak (Lab Animal, 2008; Aziz-Stein-Yogeshwar, 2011).

A SZÁMOK TÜKRÉBEN

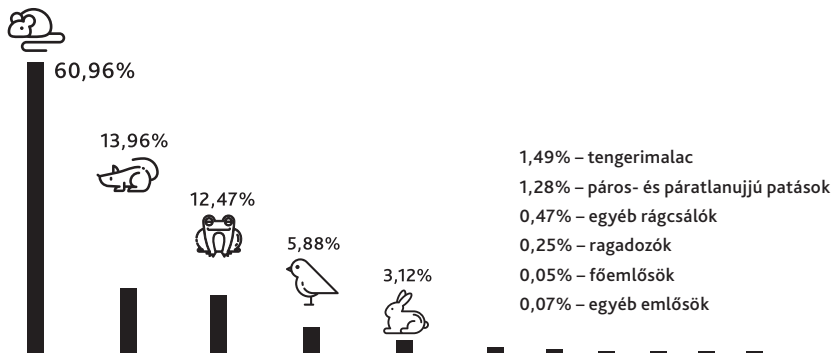
Bár sok embernek elég határozott véleménye van az állatkísérletekről, a vitákban ritkán marad helye a konkrét számadatoknak. Ezért

sokszor olyan intuitív, a média és a heves érzelmek által torzított elképzelések alapján alakul a közvélemény, ami igen távol áll a valóságtól.

Az *American Association for the Advancement of Science* (AAAS) 2014-es jelentése szerint például az amerikaiak 41 százaléka „morálisan rossznak” tartja az állatkísérleteket, ami jelentős növekedés a 2001-es 29 százalékhöz képest. A brit Department for Business, Innovation & Skills (www.gov.uk/government/organisations/department-for-business-innovation-skills) felmérése is hasonló eredményről számolt be 2014-ben: csak a megkérdezettek 64 százaléka támogatta az orvosi célú állatkísérleteket.

Az internetet böngészve bárki könnyen találkozhat különböző kozmetikai kísérletekben kirúszott majmok és szenvedő nyuszik képeivel (amelyek forrása sokszor ismeretlen). Ezek után sokak számára talán meglepő lehet, hogy az EU-ban évek óta tilos kozmetikai célú állatkísérleteket végezni, sőt állatokon tesztelt kozmetikumokat sem lehet már forgalmazni. Valószínűleg még kevesebben tudják, hogy a világon felhasznált összes kísérleti állat mindössze 0,1 százalékát teszik ki a (leginkább kritizált) kozmetikai kísérletekben felhasznált állatok (Abdulla, 1999; Abbott, 2005).

De pontosan mit is jelent ez a 0,1 százalék? A *Speaking of Research* nevű szervezet weboldala szerint az EU-ban körülbelül 11,5 millió kísérleti (gerinces) állatot használnak fel évente (speakingofresearch.com/facts/eu-statistics-animal-research), míg az Egyesült Államokban körülbelül 12-27 milliót (Amerikában a bonyolult jogi szabályozás miatt csak pontatlan becslések érhetők el). Magyarországon körülbelül 200 ezerre tehető a kísérleti állatok éves felhasználása (speakingofresearch.com/facts/statistics). Az angol nyelvű Wikipédián 50-100 millióra becsülik a teljes globális felhasználást (en.wikipedia.org/wiki/Animal_testing). Összehasonlításképpen: az amerikai mező-

3. ábra A különböző kísérleti állatok megoszlása az EU-ban (2011)

gazdasági minisztérium adatai szerint csak csirkéből 9 milliárdot használtak fel étkezési célból az Egyesült Államokban (*speakingofresearch.com/facts/statistics, 2007*).

Kicsit részletesebben megnézve az EU-s adatokat, azt láthatjuk, hogy a **felhasznált állatok túlnyomó többsége egér (kb. 61%) és patkány (kb. 14%)**. Az etikai szempontból legkényesebbnek tekinthető kutyák, macskák és főemlősök mindössze az összes kísérleti állat kevesebb, mint 0,3 százalékát teszik ki. A felhasználás pedig nagyrészt humán és állatgyógyászati, illetve az ezekhez kapcsolódó kutatás-fejlesztési (összesen: 39,3%) és alap-kutatási (38,1%) célra történik (*Abbott, 2010*).

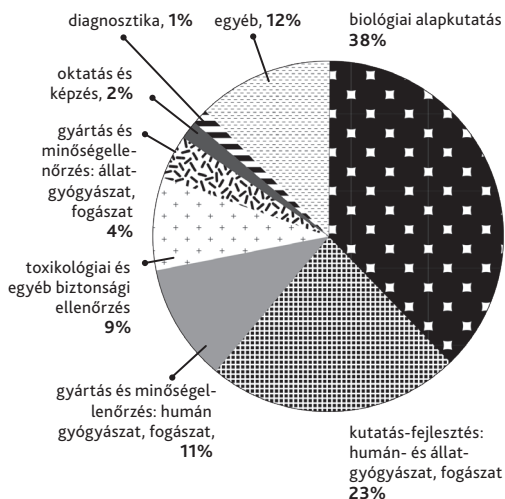
Érdekes tény az is, hogy **2008 óta az állatokon végzett kísérletek száma összességében 17 százalékkal csökkent az Egyesült Királyságban** (*Callaway, 2018*). A Speaking of Research adatai szerint ez a csökkenő tendencia az egész EU-ra nézve általánosnak mondható. 2008 és 2011 között 4,8 százalékkal csökkent a felhasznált kísérleti állatok száma az Unióban, ami összesen közel 123,000 állatot jelent.

SZABÁLYOZÁS: A „3R-ELV” ÉS A JÖVŐBELI LEHETŐSÉGEK

Természetesen a kísérleti állatok felhasználását és tenyésztését ma már csak igen szigorú szabályozás mellett lehet végezni, mint arra a bevezetőben is utaltam. **Kísérletre csak kü-**

lön erre a célra tenyésztett állatokat lehet felhasználni. Ezeknek az állatoknak a tartása és szaporítása csak szabályozott körülmények között, megfelelő adminisztráció mellett engedélyezett. Meghatározott például a különböző fajok számára szükséges minimális terület, a táplálékuk összetétele, a megfelelő hőmérséklet, megvilágítás és páratartalom, hogy csak néhány fontosabbat említsek.

Az állatokat érő beavatkozásokat különböző kategóriákba sorolják (enyhe, mérsékelt, súlyos stb.), és minden kategóriában pontos előírások alapján kell az állatok fájdalmát vagy diszkomfortérzetét csökkenteni. Például minden, egy tűszúrással egyenértékű, vagy

4. ábra Az állatkísérletek megoszlása a felhasználás célja szerint az EU-ban (2010).

annál nagyobb fájdalmat okozó beavatkozáshoz kötelező az állatok műtéti altatása (pl. gázzal). Azok, akik nem tartják be ezeket az előírásokat, súlyos pénzbírságot, az állatkísérletek végzésétől való teljes eltiltást, sőt akár börtönbüntetést is kockáztatnak.

Ezeket a szabályokat az ún. „3R-elv” alapján alakítják ki a szakértők (Robinson, 2011; Würbel, 2017). A 3R az állatkísérletek megtervezése és kivitelezése során szem előtt tartandó három fő szempont angol megfelelőjének kezdőbetűit jelöli. Ezek a következők:

- cél a lehető legkevesebb kísérleti állat felhasználása, vagy ugyanannyi állat felhasználásával több adat nyerése (**csökkentés – reduction**),
- olyan vizsgálati módszerek alkalmazása, amelyek állatok bevonása nélkül is eredményesek lehetnek (**helyettesítés – replacement**),
- és azoknak a módszereknek az alkalmazása, amelyek a lehető legkisebb mértékű fájdalmat, károsodást vagy diszstresszt okoznak az állatoknak (**tökéletesítés – refinement**).

A csökkentéshez hozzájárul a kísérletek lehető legkörültekintőbb megtervezése és kivitelezése. Az állatkísérletes engedély megszerzéséhez is elvárják az elvégezni kívánt kísérletek minél részletesebb leírását. A kísérleti módszerek finomítására szolgál például a megfelelő fájdalomcsillapítók, gyulladáscsökkentők és altatószerek alkalmazása, illetve az esetleges posztoperatív kezelés elvégzése.

A helyettesítés talán a három közül a legérdekesebb szempont. Bár a legtöbb kutató egyetért abban, hogy az állatkísérletek soha nem lesznek teljes mértékben nélkülözhetők, mégis **rengeteg olyan előremutató fejlesztés látott napvilágot a közelmúltban, ami az állatfelhasználás csökkentésére irányult.**

A legígéretesebbek talán a mesterséges szövetek és szervek használata, illetve a különböző számítógépes modellek. Utóbbiak

közül már létezik olyan, amely bizonyos körülmények között megbízhatóbban jelzi előre az egyes vegyületek ártalmasságát, mint az állatokon végzett kísérletek (Van Noorden, 2018). Szintén széles körben üdvözölt az az irány, hogy bizonyos tesztekhez (pl. szemirritáció vizsgálata) vágóhídról beszerzett, és a kísérlet idejére mesterségesen életben tartott szöveteket vagy szerveket (pl. marhaszem) használnak fel.

FELBECSÜLHETETLEN JELENTŐSÉG

Az állatkísérletek haszna gyakorlatilag felbecsülhetetlen, és számokkal leírhatatlan. **Aki életében vett már be bármilyen gyógyszert, az személyesen is profitált ezekből a kísérletekből.** Sőt, a házikedvenceink gyógyítására használt gyógyszereket is mind állatokon tesztelik. És akkor még az orvosi képzésekben egyre nagyobb jelentőségű, állatokon végzett gyakorló-műtétekről nem is beszélünk.

Természetesen sok negatív példára, haszontalan (vagy annak tűnő) kísérletre és feleslegesen felhasznált állatra lehet mutogatni. Ennek ellenére én azt gondolom, hogy ezek csak még inkább arra ösztönzik a tudományos közösséget, hogy önkritikát gyakoroljon, tökéletesítse saját módszereit, és kizárja sorából azokat, akik megfelelnek arról, hogy élő és érző lényekkel dolgoznak „együtt” egy közös célért.

Irodalomjegyzék:

- Abbott, A. (2005). *Animal testing: More than a cosmetic change*. Nature, 438(7065) pp.144–6.
- Abbott, A. (2010). *European research animal use holds steady*. [online] Elérhető innen: www.nature.com/news/2010/101007/full/news.2010.524.html?s=news_rss (Utolsó letöltés: 2018. október 26.)
- Abdulla, S. (1999). *The animal experimentation debate: the science angle*. [online]

Elérhető innen: www.nature.com/news/1999/990107/full/news990107-1.html
(Utolsó letöltés: 2018. október 26.)

Aziz, T., Stein, J. és Yogeshwar, R. (2011). *Animal testing: TV or not TV?* Nature, 470(7335), pp.457–59.

Callaway, E. (2018). *UK labs made 1.9 million transgenic animals last year.* [online]
Elérhető innen: www.nature.com/articles/d41586-018-05808-4 (Utolsó letöltés: 2018. október 26.)
Cruelty to Animals Act 1876. London: Parliament of the United Kingdom.

Hartung, T., Rovida, C. (2009). *Chemical regulators have overreached.* Nature, 460(7259), pp.1080–1.

Robinson, R. (2011). *3Rs of animal testing for regenerative medicine products.* Science translational medicine, 3(112), p.112.

Van Noorden, R. (2018). *Software beats animal tests at predicting toxicity of chemicals.* Nature, 559(7713), p.163.

Würbel, H. (2017). *More than 3Rs: the importance of scientific validity for harm-benefit analysis of animal research,* Lab Animal 46, pp.164–66

Az ábrák forrása

1. ábra:

https://en.wikipedia.org/wiki/Monument_to_the_laboratory_mouse

2. ábra:

www.peta.org/blog/s-blame-half-animal-testing

3. ábra:

saját ábra a *Speaking of Research* adatai alapján

4. ábra: saját ábra (Abbott, 2010) alapján

SPORTDIPLOMÁCIA KOLUMBIÁBAN

Garamvölgyi Bence

Testnevelési Egyetem
Sporttudományok Doktori Iskola
KOLUMBIA, rövid tanulmányút

A Testnevelési Egyetem levelező szakos doktoranduszaként 2018 januárjában Campus Mundi rövid tanulmányúton vettem részt Kolumbiában. A látogatás célja az volt, hogy első kézből tanulmányozzam, milyen hatással van a sport egy hosszú traumát elszenvedett társadalomra, és hogy különböző kormányzati és nem kormányzati szervezetek miként használják a sport erejét bizonyos társadalmi célok elérésére.

A rövid, egyhónapos tanulmányút alatt lehetőségem nyílt olyan intézményekbe is ellátogatni, mint a kolumbiai külügyminisztérium vagy az állami sportirányítás legfontosabb szerve, a *Coldeportes*, ahol interjúkat készítettem magas beosztású tisztviselőkkel. Ezeknek a tapasztalatoknak köszönhetően jobban megismertem a kolumbiai sportdiplomáciai stratégiát, amelynek egyik fontos dimenziója a sport társadalmi fejlesztésben és békeépítésben betöltött szerepének erősítése. A kolumbiai sportdiplomácia nemzetközileg is elismert jó gyakorlat, érdemes hazai szemmel is tanulmányozni.

Más latin-amerikai országokhoz hasonlóan, a sport kiemelt közéleti szerepet játszik Kolumbiában is, a futball pedig egyenesen az

ország modernkori vallása. A több évtizedes belső fegyveres konfliktus hatása a mai napig megfigyelhető a társadalomban, ugyanakkor az elmúlt évek gazdasági fejlődéseként az ország jelentős lépést tett a stabilitás felé. Kolumbia nemzetközi megítélésére a mai napig nagy hatással van a gondterhelt múlt, a gerillaharcok, több belső hatalmi konfliktus és a drogháborúk öröksége. Ennek a negatív nemzetközi képnek a levetkőzése egy hosszantartó folyamat, ugyanakkor bizonyos társadalmi erőforrások, mint a kultúra és a sport, hozzájárulhatnak az ország megítélésének javításához.

A sport külpolitikai, diplomáciai és békeépítési célokra való alkalmazása azonban nem kolumbiai találmány. A sportdiplomácia egyik klasszikus példája az úgynevezett pingpong diplomácia, amely a hidegháború alatt játszott közre az amerikai-kínai kapcsolatok újraindításában (*Fekete, 2010*). A 2018. évi téli olimpiai játékokra küldött észak-koreai sportdelegáció is jelentős lépést tett a Dél-Koreával való politikai feszültség enyhítésének irányába. **A sport – univerzális jellege miatt – egy mindenki számára könnyen érthető kommunikációs csatorna, ahol a megfelelően címzett politikai üzenetek is célba érhetnek.** Az elmúlt évtizedekben az infokommunikációs rendszerek rohamos fejlődése utat nyitott

az úgynevezett nyilvános diplomáciának, amelynek fő célcsoportja a globális közönség. A nyilvános diplomácia eszköztára nem nélkülözhet olyan rendkívül népszerű tevékenységeket, mint a sport.

A poszt-bipoláris világrendszerben a sport és a kultúra egyre inkább olyan vonzóerőként jelennek meg, amelyek tágabb nemzetközi közösséget képesek elérni. Nem meglepő módon egyre több állam használja a nagyszabású sporteseményeket vagy sportolók nemzetközi eredményeit önmaga népszerűsítésére, illetve bemutatására. **Csakúgy, mint a kultúra, a sport is egyfajta puha erőforrásként jelenik meg, amely megfelelően alkalmazva, képes nagy nemzetközi közönséget megnyerni vagy befolyásolni.** Egyes országok nagyon tudatosan használják sporteredményeiket nagyobb nemzetközi közönség megszólítására, míg mások sportkultúra híján jelentős beruházásokkal és költséges sportversenyek megrendezésével próbálják felhívni magukra a figyelmet (pl. Katar).

A sportdiplomácia modern kori tényerése megfigyelhető mind az öt kontinensen. Évről évre egyre több ország kormánya dolgoz ki sportdiplomáciai stratégiákat; a legismertebbek közé az ausztrál és a francia tartozik. A kolumbiai sportdiplomáciai stratégia az ország sajátos társadalmi-gazdasági felépítésére és konfliktusokkal terhelt történelmére épül. A stratégia egyik sajátossága, hogy cél- és eszközrendszerének a középpontjában nem kifejezetten a versenysport és a nagyszabású sportesemények állnak. Míg a sportdiplomácia klasszikus példáinak főszereplői legtöbbször nagy népszerűségnek örvendő versenysportolók, addig Kolumbiában ők sokszor hátrányos helyzetű, sportoló fiatalok. **A kolumbiai sportdiplomáciai projekt fő célja nemcsak az ország külföldi megítélésének javítása, hanem egyfajta esélyteremtés a hátrányos helyzetű fiatalok számára.** Kolumbiai értelmezésben az alulról szerveződő sport a békeépítés, a társadalmi bevonás, a békés egymás mellett élés és

párbeszéd eszközeként jelenik meg (*Cancilleria, 2017a*).

A kulturális és sportdiplomáciai program kezdetei 2011-ig nyúlnak vissza, amikor is az ország kormánya önkéntesen alkalmazni kezdte a fiatalok fegyveres csoportokba való toborzásának megakadályozásáról szóló ENSZ Biztonsági határozatot (*Cancilleria, 2017b*). A külügyminisztérium kezdeményezésének elsődleges célja, hogy a nehéz sorsú fiatal sportolók vagy művészek olyan országokba látogathassanak el, amelyek bizonyos sportágakban vagy művészeti területeken kiemelkedő teljesítményt nyújtanak. Az ifjúsági cseréknek nemcsak a fiatal résztvevők a kedvezményezettjei, hanem Kolumbia is, amely így tovább erősítheti diplomáciai kapcsolatait ezekkel a nemzetekkel.

A program célcsoportja olyan 13-17 év közötti fiatalok, akik kiemelkedő teljesítményt nyújtanak egyes sportágakban vagy művészeti területen, és tanulmányi eredményeik és képességeik miatt is egyfajta példaképnek számítanak hasonló korú társaik körében. A program kedvezményezettjei sokszor olyan sportoló fiatalok, akik nehéz sorsú kistelepüléseken születtek, vagy akiknek családja érintett volt a hosszú évtizedekig tartó fegyveres konfliktusban. **Ezekre a fiatalokra nem feltétlen vár fényes sportkarrier, ugyanakkor a szervezett sporttevékenységben való részvételük által nagyobb eséllyel kerülnek el az illegális fegyveres toborzást, az utcai bűnözést és bandaháborút.** A külügyminisztérium kiválasztásának egyik kritériuma, hogy a fiatalok olyan településekről származzanak, ahol az illegális fegyveres csoportok toborzási tevékenysége mély nyomot hagyott a közösségben.

A sportdiplomáciai ifjúsági cserék időtartama általában 8-tól 12 napig terjed. Ez alatt a résztvevőknek lehetőségük nyílik különböző kulturális, oktatási, szociális és motivációs tevékenységekben részt venni. Ezek célja a résztvevők személyes fejlődésének elősegítése, vezetői képességeik kibontakoztatása. Az ifjúsági cserék egyik fontos tényezője, hogy a fiatalok

megismerjék a vendéglátó ország kultúráját, szokásait, és olyan életre szóló élménnyel gazdagodjanak, ami hosszú távon segíti őket az életben való boldogulásban. A külföldön megszerzett élmények és tapasztalatok hozzásegítik a fiatalokat a sport és kultúra értékeinek tisztelésére, a mindennapi életben való alkalmazására és társaik felé történő közvetítésére.

A résztvevőket edzők, tanárok vagy adott esetben ifjúsági munkások kísérik, akik számára szintén fontos lehet a külföldi tapasztalatszerzés. A fogadó országban megszerzett hasznos tapasztalatokat az edzők és oktatók a helyi kisközösségekben is alkalmazhatják, **így a sportdiplomáciai program közvetve hozzájárul az alulról szerveződő sport fejlesztéséhez is.** A sport társadalmi-gazdasági fejlesztésben betöltött szerepét egyre több helyi önkormányzat ismeri fel, és ennek egyik eredményeként az ország szabadidősport infrastruktúrája is fejlődik, illetve egyre több sporton keresztüli nevelést célzó program indul el. A külügyminisztérium képviselőinek meglátása szerint a rögbi növekvő népszerűsége is kapcsolatba hozható a sportdiplomáciai program sikerességével.

A 2011 és 2017 között tartó időszakban a külügyminisztérium mintegy 120 sport és kulturális ifjúsági csere megvalósítását támogatta. A statisztikák szerint ezeken az eseményeken 1539 fiatal sportoló és zenész vett részt, akiket összesen 287 edző és oktató kísért el mintegy 44 különböző országba. Összesen 21 kolumbiai közigazgatási terület 78 településéről kerültek a programba résztvevők (Cancillería, 2018). A program egyik közvetett eredményeként tartják számon, hogy egyre több hátrányos helyzetű településen indulnak angol, francia és portugál nyelvű kurzusok is.

A kolumbiai sportdiplomáciai stratégia másik hangsúlyos eleme a sport szerepének erősítése a határ menti területek fejlesztésében és a szomszédos népekkel való együttműködésben (Garamvölgyi, 2018). A belső fegyveres konfliktus hosszú éveit alatt

az állam érdekérvényesítő képessége az ország határ menti területein különösen meggyengült. A kolumbiai kormány 2010-ben indította útjára a „Terv a határ menti területek jólétéért” (*Plan de fronteras para la prosperidad - PFP*) nagyszabású programot, azzal az elsődleges céllal, hogy megerősítsék az állam jelenlétét a korábban fegyveres konfliktusok által sújtott térségekben. A PFP keretein belül számottevő kormányzati támogatásban részesültek a határ menti települések. Elsősorban olyan szektorok kerültek a fejlesztés középpontjába, mint az oktatás, a kultúra, a sport, a közigazgatás, a környezetvédelem és víztisztítás, illetve az egészségügy (Moya, 2018).

A kolumbiai kormány a külügyminisztérium javaslatára külön forrásokat különített el a határ menti sporttevékenységek támogatására, mivel ezek hatékonyan tudják szolgálni egyes kisközösségek integrációját, és népszerűsítik az egyes népcsoportok közötti párbeszédet és a békés együttélést. A sport alapú határ menti fejlesztés egyik példája a *Paz en Movimiento* (Béke a mozgásban) című kezdeményezés, amelyet a kolumbiai kormány civilszervezetekkel és külföldi kormányzatok fejlesztési ügynökségeivel együtt valósított meg (Cancillería, 2017c). A program 46, korábbi fegyveres konfliktus által sújtott településre jutott el, és összesen mintegy 1500 fiatal felnőtt és gyermek vett részt a szervezett sporttevékenységekben. **A kezdeményezés egyik központi eleme ifjúsági vezetők és edzők képzése, akik a sporton keresztül lesznek képesek toleranciára és szolidaritásra nevelni az ifjúságot.** A program sikerességét mutatja, hogy olyan fiatalok is közreműködtek a megvalósításában, akik korábban aktívan részt vettek fegyveres konfliktusokban.

A sport társadalmi fejlesztésben betöltött szerepének népszerűsítése mellett az ország több rangos nemzetközi sportesemény megrendezésére is sikerrel pályázott. Többek között ilyen volt a Caliban 2013-ban megrendezett Világjátékok vagy a Barranquillában

2018-ban vendégül látott Közép-Amerikai és Karibi Játékok. Ezeknek a sporteseményeknek a megrendezése is összhangban áll azzal a célkitűzéssel, hogy az országot újra biztonságos és élhető helyként mutassák be a nemzetközi nagyközönség számára. Kolumbia számára reprezentációs szempontból is fontos, hogy elit sportolói a presztízsértékű nemzetközi sporteseményeken is helytálljanak, ennek fényében az ország állami és civil sportirányítása is jelentős összegeket fektet a versenysport fejlesztésébe.

A fenti példák alapján is látható, hogy a kolumbiai sportdiplomáciát áthatja az ország sajátos történelmi öröksége és a társadalmi-gazdasági fejlődés nagyfokú igénye. A sportdiplomácia koncepciójának progresszív újraértelmezése, valamint a sport békeépítésben és társadalmi fejlesztésben betöltött szerepének népszerűsítése egy olyan nemzetközi szinten is kiemelkedő jó gyakorlat, amiért 2017-ben a rangos monacói Peace and Sport gálán elismerésben részesítették a kolumbiai külügyminisztériumot (Cancillería, 2017d).

Campus Mundi rövid tanulmányutam egyik közvetlen eredménye, hogy a kint megszerzett tudással és kapcsolataimmal hozzájárulhatok a 2018 novemberében Budapesten megvalósuló, magyar-kolumbiai ifjúsági csere megszervezéséhez. A kolumbiai fiatalok látogatása megnyithatja a lehetőséget a két ország közötti szorosabb ifjúsági és sport témájú szakpolitikai együttműködésnek, valamint hozzájárulhat a diplomáciai kapcsolatok erősítéséhez.

Irodalomjegyzék:

- Cancillería. (2017a). *Especial Deporte y Paz - Diplomacia Deportiva y Cultural*. [online]. www.cancilleria.gov.co/especial-deporte-paz-diplomacia-deportiva-cultural (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Cancillería. (2017b). *El Ministerio de Relaciones Exteriores se unió a la celebración del Día Internacional del Deporte para la Paz y el Desarrollo*. [online] www.cancilleria.gov.co/en/newsroom/news/ministerio-relaciones-exteriores-unio-celebracion-dia-internacional-deporte-paz (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Cancillería (2017c). *Con torneo de microfútbol, 250 jóvenes del programa 'Paz en movimiento' de Cancillería se dieron cita en El Zulia, Norte de Santander*. [online] www.cancilleria.gov.co/en/newsroom/news/2017-11-11/17875 (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Cancillería (2017d). *Grupo Internacional de Paz y Desarrollo- GIP, aliado estratégico de Cancillería, fue galardonado con el premio 'Beyond Sport' en la categoría de Deporte para la Paz y Justicia social*. [online] www.cancilleria.gov.co/en/newsroom/news/2017-07-27/17071 (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Cancillería. (2018). *Avances de la Diplomacia Deportiva y Cultural del Ministerio de Relaciones Exteriores de Colombia: enero – marzo 2018*. [online] www.cancilleria.gov.co/newsroom/news/avances-diplomacia-deportiva-cultural-ministerio-relaciones-exteriores-colombia-enero (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Garamvölgyi, B. (2018). *Sport Policy Lessons From Colombia*. [online] www.youth-sport.net/single-post/2018/02/15/Sport-policy-lessons-from-Colombia (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Fekete, I. (2010). *Selyemfestménnyel indult a ping-pong diplomácia*. *Múlt-kor Történelmi Magazin*, [online] https://mult-kor.hu/20100625_selyemfestmennyel_indult_a_pingpong_diplomacia (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Moya, D (2018). *La diplomacia interna de Colombia*. [online] <http://revistafal.com/la-diplomacia-interna-de-colombia/> (Utolsó letöltés: 2018.10.10)

EGY MODERN TÖMEGJELENSÉG NYOMÁBAN

A dél-koreai plasztikai sebészet

Kívés Blanka

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészettudományi Kar ◊ Pszichológiai Intézet
DÉL-KOREA, részképzés

Az ember természetéből és ösztöneiből adódóan keresi a szépséget, de a folyamatosan fejlődő technológia és média extrém szintekre emelte mind a vágyakat, mind az elérésükhöz szükséges módszereket. Az esztétikai célokkal végzett plasztikai műtétek végrehajtása korunk egyik társadalmi betegsége, melynek az utóbbi két évtizedben való elharapódzását a kollektíven elfogadott szépségstenderdek, és azok műtéti úton való elérésének divatja eredményezte. Koreai tartózkodásom alatt volt szerencsém megtapasztalni a kelet-ázsiai ország „plasztikai lázát”, amely nőket, férfiakat, fiatalokat és időseket egyaránt elér és átformál – a szó legszorosabb értelmében.

KIS ORSZÁG – MÉRHETETLEN SZÁMÚ KLINIKÁVAL

Dél-Korea a kozmetikai sebészet Mekkája. Az 51 milliós népességű, Magyarország méretű országban csak 2014-ben több mint 980 000 műtetre került sor. Szöul legnívósabb kerülete, Gangnam, csak egymagában 500 beregisztrált esztétikai központtal rendelkezik

(Holliday és Elfving-Hwang, 2012). Ezzel a világon itt végzik el a legtöbb esztétikai beavatkozást. Az Egyesült Államokban egy év alatt 11,7 millió kozmetikai beavatkozás történik, ami azt jelenti, hogy ott 4,9-szer több szépészeti műtetre kerül sor, mint Dél-Koreában – csakhogy az USA népessége több mint hatszor nagyobb a kelet-ázsiai országénál (Fackler, 2009). A statisztikai adatok ráadásul csak becslést tartalmaznak, hiszen a műtéteket „feketén” végrehajtó klinikák száma jóval meghaladja a bejelentetten tevékenykedőket (Yang, 2009; idézi Holliday és Elfving-Hwang, 2012).

A koreai statisztikák egyértelművé teszik, hogy a plasztikai műtét tömegjelenséggé is felfogható – a számok pedig évről évre nőnek. A 20 és 50 év közötti koreai nők körében a plasztikai műtétek gyakorisága meghaladja a 30%-ot. A húszas éveikben járó nők 50%-a fekszik kés vagy lézer alá (Fackler, 2009; Kim, 2017).

Míg az esztétikai beavatkozások általában női szokásként vannak elkönyvelve, addig **Dél-Koreában a plasztikai műtéteket igénybe vevő férfiak száma is folyamatosan nő.** A Koreai Plasztikai Sebészek Egyesülete 15%-ra becsülte e férfiak arányát 2010-ben, míg egy online felmérés szerint a felsőoktatásban

tanuló férfi hallgatók 44%-a is fontolgatott valamilyen esztétikai sebészeti beavatkozást (Kang-Cho, 2009; idézi Holliday és Elfving-Hwang, 2012).

GYÖNYÖRŰ SZÖUL

Már utazásom előtt sokat olvastam Dél-Koreáról, a kultúráról, az emberekről és az etiketről. Ennek ellenére is sok meglepetés ért a megérkezésem után.

Az ország bármely területén belefuthat az ember plasztikai sebészetekeket reklámozó feliratokba, szórólapokba. A metróaluljárótól elkezdve, a hatalmas kivetítő táblákon át, a közösségi oldalakon és zenei portálokon (mindenféle keresési előzmény nélkül) arcformáló kezeléseket hirdető felugró ablakokig, mindenhol. Személyes kedvencem a Gangnam negyed legnagyobb Buddha templomából nyíló kilátás, ahonnan a szentélyben imádkozók a város felé tekintve az egyik legnagyobb plasztikai sebészeteke reklámozó óriás táblával nézhetnek farkasszemet. Szintén Gangnamban látni olyan igazán nevetséges kontrasztokat, mint például az az alakformáló plasztikai sebészeteke, amelynek egyik közvetlen szomszédja a NatureRepublic, természetes szépségápolási cikkeket áruló bolt, a másik pedig egy McDonald's.

Dél-Koreában a kozmetikai sebészeteke kifejezetten az invazív beavatkozásokra vonatkozik. Ilyenek például az archibák lézeres eltávolítása, botox injekciók, vagy az áll izmainak lecsökkentése és elsoványítása annak érdekében, hogy az igen vágott „V” alakú arcformával rendelkezzen a kliens (Jin, 2005). **A legnépszerűbb beavatkozások a szemhéjat és az orrot korrigáló műtéteke, bár az állkapocs-formázás is egyre népszerűbb és megfizethetőbb.**

A *blepharoplasty* nevű beavatkozás során kettős szemredőt készítenek a páciensnek, illetve megemelik a szemhéjat is. Lényege, hogy

1. ábra A templomból is jól látható a hatalmas hirdetőtábla (saját fotó, 2017).

anélkül nagyítja a tekintetet, hogy a szem túlságosan természetellenesnek hatna (Holliday és Elfving-Hwang, 2012).

A *rhinoplasty* szilikon vagy a test más részéből vett csontdarab felhasználásával készített kiemelkedő orrnyereg megformálását jelenti, amely a széles és lapos orrot hegyessé változtatja (Singh et al., 2010). E két műtét a férfiak és a nők körében egyaránt bevett gyakorlatnak számít.

A dél-koreai kozmetikai beavatkozások egy közös irányba változtatják az arcokat, ezt nevezik koreai-európai arcnak. Ez azt jelenti, hogy miután az európai arcszerkezet jellemzői – nagy szemek kettős szemredővel, magas orrnyereg és hegyes áll – vágottak és idealizáltak, egy ilyen stílusú, ám mégis ázsiai arcot formálnak maguknak a legtöbben. Tehát egyikük sem akar európai lenni, csupán egy nyugati behatású arccal rendelkező koreai. Ez abban is eltér az európai plasztikai kultúrától, hogy nálunk a műtéteke általában egy-egy testrészen, testtájékon végzik, itt viszont egy egész benyomás-változtatás a cél. Ráadásul míg nálunk ugyanazon részt egyesek nagyobbitás, mások kisebbités céljából operálnak meg, személyes preferencia szerint, addig Koreában a szépségnek csak egy „mérete” van (Yi, 2018).

KOREÁBAN „SZÜKSÉGESEBB” A MŰTÉT

Két különleges tényező van, ami növeli a szépségnormákhoz közelebb kerülni vágyók számát a koreai társadalomban: a szebb külső sikerességhez való kapcsolása, illetve a jogi szabályozások elégtelen működése.

Az „eladó sorban lévő” nőkön hatalmas társadalmi nyomás van amiatt, hogy az általánosan elfogadott szépségstenderdeknek megfeleljenek (Kim, 2017). Sokuknak a munka miatt nincs ideje arra, hogy ismerkedjenek, így a szülők szoktak olyan találkozókat szervezni egyedülálló felnőtt gyermekeiknek, amelyekre mindkét fél mihamarabbi házassági szándékkal érkezik, s pár órás beszélgetés, esetleg egy második találkozó után eldöntik, működőképes párt alkotnának-e. Ha igen, már meg is történt az eljegyzés. Ilyen villám-döntés esetén érthető, hogy a külső sokkal inkább befolyásolja a felek választását, mint a belső tulajdonságok, melyeket majd csak az esküvő után ismerhetnek meg igazán. Természetesen a házasságok létrejöttét a vagyoni és társadalmi helyzet is nagyban befolyásolja.

A „megfelelő arc” nemcsak az előnyös házassághoz szükséges, hanem az álláskeresésben is fontos tényező. Dr. Oh, egy szülői plasztikai sebész úgy nyilatkozott, hogy a külső azért annyira fontos az országban, mert ott sokkal nagyobb a versengés, mint a világ többi részén. Mivel a lakosság nagy része (kb. 80%) rendelkezik egyetemi végzettséggel, az állásinterjúkon a megszerzett tudás nem elég. Ahhoz, hogy egy önéletrajz kiválasztásra kerüljön, a jelentkezőknek megjelenésükben is megnyerőnek kell lenniük (Oh, 2015).

A házassági interjúk sikeressége érdekében történő orvosi eljárásra külön kifejezésük is van a koreaiaknak: 결혼 성형 (ejtsd: *kjarhon szanghjang*), azaz házassági kozmetikai műtét. A jó állás reményében pedig 직업 성형-on (ejtsd: *dzsigap szanghjang*), azaz foglalkozási kozmetikai műtéten esnek át a kliensek (Holliday és Elfving-Hwang, 2012).

A plasztikai beavatkozások nagy számához hozzájáruló másik probléma, hogy **nincs semmilyen állami rendszer, amely szabályozná a plasztikai sebészetek működését és növekedését**: az ország 1200 bejelentett központját egyértelműen meghaladja a hivatalos papír vagy engedély nélkül rendelő sebészetek száma. Elég csak végignézni egy-egy nagyobb város sétálóutcáján, és máris többet számolhatunk össze (Kim, 2017).

A KOREAI ATTITŰD

A testünkről felhalmozott igen nagy tudás révén az emberi test könnyen formálhatóvá és módosíthatóvá vált. A kozmetikai sebészet népszerűsége növekvő társadalmi probléma, amelynek egyik fontos összetevője a média, ami szenzációhajász történeteivel egyre több figyelmet irányít a beavatkozásokra. Nyilvánvalóan szükséges az is, hogy a társadalom fogékony legyen a témára, és a csoporton belül felállítsa az „új normákat”, illetve módosítsa a régieket – vagy azok szemléletét, akik nem tartanak lépést a változásokkal.

A dél-koreai kozmetikai sebészet jelenlegi helyzetét két dologgal magyarázzák. Az egyik a nyugati kultúra befolyásának nemkívánatos hatása, a másik pedig az a feminista szemléletből vett állítás, amely szerint a patriarchális társadalmakban a nők továbbra is tárgyiasítottak.

Azonban ez utóbbinak is kétfajta megítélése van. Egyfelől a nőket a társadalmi nyomás és a túlfellett orvosi lehetőségek áldozataiként látják, akik görcsösen próbálnak megfelelni közösségük esztétikai, testi normáinak. Másrészt a nőknek – és a férfiaknak is – joguk van a saját testükhöz, annak megváltoztatásához, joguk van szebbnek tűnni, műtéten átesni, ha attól jobbnak, értékesebbnek érzik magukat (Kim, 2017).

Dél-Korea a legnagyobb mértékben támogatja a plasztikai sebészetek működését. Mi

2. ábra A 2013-as Miss Daegu szépségverseny résztvevői (Zimmerman, 2013)

sem mutatja ezt jobban, mint hogy az egész világot érintő pénzügyi válság idején az állam „véődívevényeségebe” kezdett, hogy GDP-jének egy jelentős százalékát kitevő bevételforrását ne veszítse el teljesen. Így a **kozmetikai beavatkozást igénybe vevő állampolgárok a műtét árával megegyező adókedvezményben részesültek** (Kim, 2017). A külföldi vendégek egyébként a mai napig kérhetnek adó-visszaigénylést a műtétek ára után, ami még csábítóbbá teszi az egyébként is olcsó, de annál nagyobb szakértelemmel és gyakorlattal rendelkező klinikákat a (főként amerikai és kínai) turisták számára.

Ezen kívül, a tökéletesre varázsolt arcú hírességek fotói, a hatalmas posztereken – koreai normához képest igen sokat mutató – miniszoknyában és apró topokban pózoló női idolk és lánybandák nyilván az állam tudtával kerülnek fel a falakra, illetve a televíziós műsorokba. Az ebből adódó esztétikai nyomás a „szépnek lenni” gondolatát erősíti és követeli. Ez nemcsak a külső megváltoztatását eredményezi, de a sztenderd szépségtől eltérők elkerülhetetlen elítélését is.

Az arc és a test mesterséges úton való megváltoztatása széles körben elfogadott a társadalomban. Egy átlagos koreai fiatal barátainak többsége már mind megműtöttet valamit magán, ami csak fokozza a „lemaradtak” vágyát a változás felé. Sokan a sikeres felvételi vizsga után kapnak jutalom-

ba szemrésznyagobbító műtétet. Van, aki édesanyjával megy „megújuló hétvégére”, mivel általában ilyen akciókkal és kuponokkal csábítják az újsághirdetések az új klienseket.

A 2013-as Miss Daegu szépségverseny fotói kisebb botrányt okoztak nemzetközi megítélésben, mivel a verseny helyezetteit tulajdonképpen meg sem lehet különböztetni – annyira egyformára műtötték az arcukat, a koreai „szépségtörvényeknek” megfelelően (Zimmerman, 2013).

A koreaiakat úgy látszik, nem zavarta a hasonlóság, mivel maguk is a tökéletes arc elérésére vágyanak.

ÖSSZEFOGLALÁS

A modern szépségideálok nemcsak paramétereikben különböznek a régi korokétól, hanem abban is, hogy ma a test átformálása csak elhatározás, pénz és egy kevés idő kérdése. Az orvostudomány fejlettsége olyan műtétekre képes, amelyekkel – akárcsak az online játékokban – a felismerhetetlenségig változtatható és korrigálható az ember kinézete. **Az esztétikai célú plasztikai sebészet egy olyan tömegjelenség, amely a hiúságot a társadalmi sztenderdek nyomásával kombinálva eredményezi a műtéteken átesettek és méginkább a műtetre vágyók számának növekedését.**

Dél-Koreában a külső megjelenésnek sikerült egészen elképesztő fontossági szintet elérnie, hiszen az emberek párkapcsolatát, munkáját és sikerességét szinte mindennél – belső értékeiknél, valós kompetenciájuknál – jobban befolyásolja. Ez csak úgy lehetséges, hogy az emberek folyamatos, napi szintű megerősítést kapnak efelől a metrón ülve vagy a TV-t nézve, mert mindenhol a könnyen és gyorsan elérhető sebészetekeket reklámozzák.

Az ország helyzete meglehetősen egyedi, hiszen semelyik másik ország nem támogatja

államilag az ilyen intézetek munkáját. A magasra helyezett szépségnormák azonban azt eredményezik, hogy a műtéten átesettek sem biztos, hogy teljesen elégedettek lesznek külsejükkel, ami súlyos pszichológiai és – újabb beavatkozó, korrigáló műtétek halmozása esetén – egészségügyi következményekkel járhat.

A helyzet mindeképpen változtatásért kiált, amit egyelőre senki nem hallott még meg.

Irodalomjegyzék:

Fackler, M. (2009). *Economy Blunts Korea's Appetite for Plastic Surgery*. New York Times. [online] www.nytimes.com/2009/01/02/business/worldbusiness/02plastic.html (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

Holliday, R., Elfving-Hwang, J. (2012). *Gender, Globalization and Asthetic Surgery in South Korea*. *Body&Society*, 18(2), pp.58–81.

Jin, H. (2005). *Misconceptions about Mandible Reduction Procedures*. *Aesthetic Plastic Surgery*, 29, pp.317–24.

Kang, S., Cho, K. (2009). *Nose Jobs, Hair Implants Entice Koreans Seeking Love, More Pay*. Bloomberg. [online] www.bloomberg.com/apps/news?pid¼20601088&sid¼agREaAglqEG0 (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

Kim, C. (2017, szeptember). *Gender and the Politics of the Body*. Egyetemi előadás, Handong Global University, Pohang.

Oh, Y. (2015). *Beautiful Seoul* CBS. [YouTube videó] www.youtube.com/watch?v=ZSAoETxubSI. (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

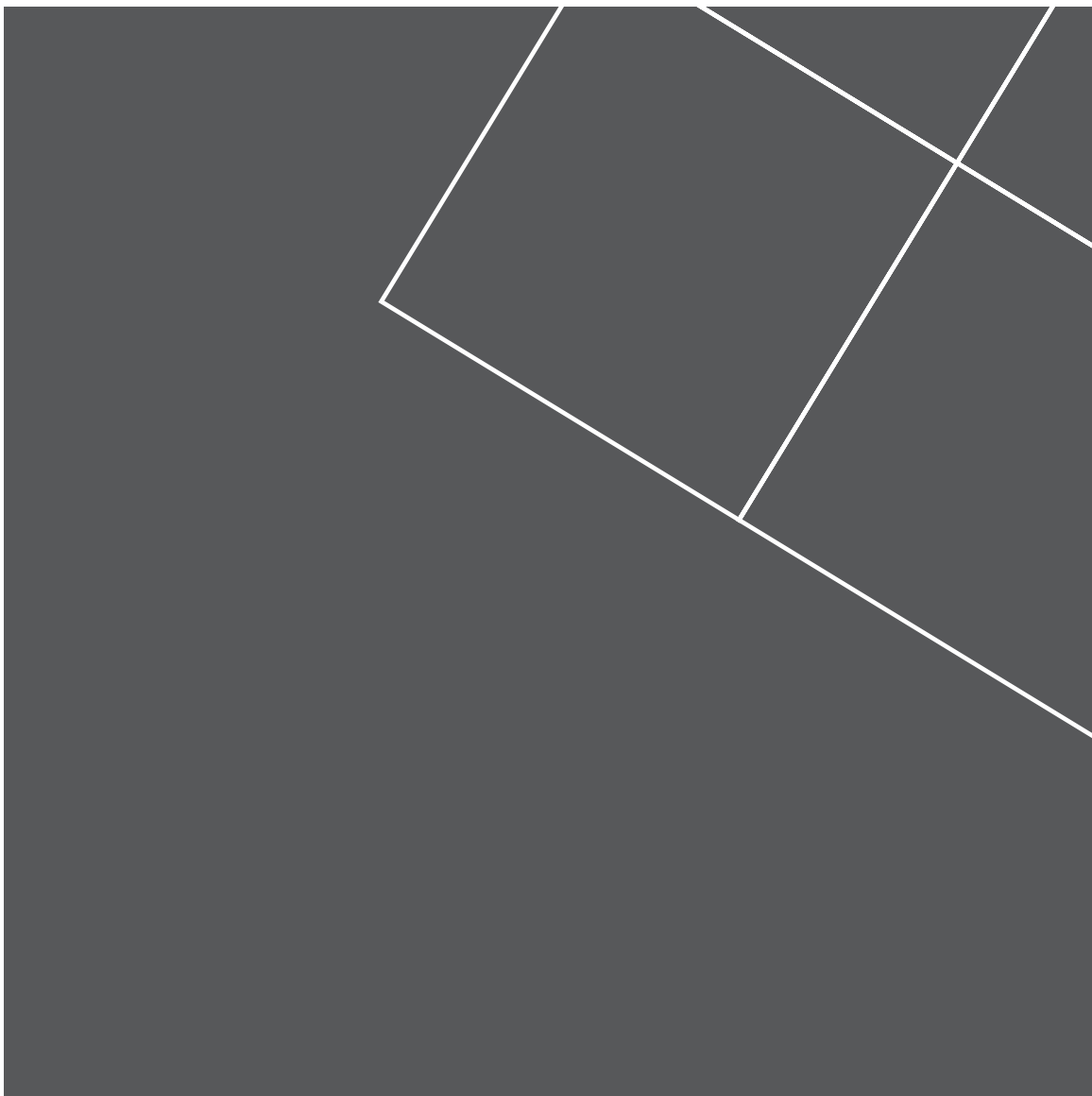
Singh, R., Vatsa, M., Bhatt, H. S., Bharadwaj, S., Noore, A., és Nooreydzan, S. S. (2010). *Plastic Surgery: A New Dimension to FAec Recognition*. *IEEE Transactions on Informaton Forensics and Security*, 5(3), pp.441–7.

Yang, H. (2009). *"My Life is Mine" – The Cosmetic Surgery Era*. Han'guk Ilbo. [online] hankooki.com/lpage/health/200707/h2007071217180384500.htm (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

Yi, D. (2018). *Seoul's top plastic surgeon had many suggestions for enhancing my face*. [online] www.verygoodlight.com/2018/01/10/seouls-top-plastic-surgeon-had-many-suggestions-for-enhancing-my-face (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

Zimmerman, N. (2013). *Plastic Surgery Blamed for Making All Miss Korea Contestants Look Alike*. [online] <http://gawker.com/plastic-surgery-blamed-for-making-all-miss-korea-contes-480907455>. (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

TUDOMÁNYOS PUBLIKÁCIÓK

FRIULIAK ÉS A MAGYAR SZALÁMIGYÁRTÁS KEZDETEI¹

Blaskó Barbara

Debreceni Egyetem ◊ Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola

OLASZORSZÁG, rövid tanulmányút

A friuli emigrációt magyar kutatások nem érintik, magyar nyelvű szakirodalom nem tárgyalja, azonban szorosan kapcsolódik szűkebben vett kutatási témámhoz, melyben a friuli vállalkozók debreceni jelenlétét vizsgálom a 19. század második felétől a II. világháború időszakáig. Munkámhoz tehát elengedhetetlen nemcsak a külföldi levéltári iratanyag feltérképezése, hanem az olasz szakirodalom számbavétele is, mely az emigrációkutatás eredményei mellett olyan helytörténeti munkák megismerését jelenti, amelyek nélkülözhetetlenek a témakör alapos kidolgozásához.

Korábbi római tanulmányutam mellett kiemelkedő jelentőséggel bírt a helyi iratanyag (korabeli dokumentumok, primer források) megismerése is, melyre az Udinei Állami Levéltárban nyílt lehetőségem. Az ott végzett gyűjtőmunka mind a Magyarországon alapított gyárat, mind az ország felé irányuló emigrációt illetően újabb információkkal gyarapította ismereteimet. Az intézmény gazdag

könyvtára szintén nagy segítséget nyújtott az alábbiakban röviden bemutatásra kerülő emigrációs folyamat és a magyar szalámigyártás kezdeteinek jobb megismeréséhez.

Az Itáliában kialakult nagymértékű kivándorláshoz elsősorban az ország fejletlen gazdasága járult hozzá, ugyanis az ipari forradalom a 19. század első felében még nem éreztette hatását a széttagolt államban, melyet még az 1860-as években is a kontinens szegényebb országai között tartottak számon. Csak az olasz egység létrejöttével teremtődött meg az egységes pénzrendszer, vámterület és közlekedési hálózat. Az 1870-es évek alapítási láza ellenére azonban az olasz ipar eredményei mérsékeltek maradtak, az ipari modernizáció jó része az északnyugati területekre korlátozódott, ahonnan az itt kiépült jelentősebb vasúthálózatnak köszönhetően könnyebb volt bekapcsolódni a nemzetközi kereskedelemben. A fejlődés tehát egyenetlenül oszlott meg, s **a kedvezőtlen gazdasági helyzetben kialakult munkanélküliség és az alacsony életszínvonal miatt meginduló egyre nagyobb mértékű kivándorlás nyomán 1881 és 1910 között**

1 A "... salt, onest, lavoradór!" *Friuliak Magyarországon a 19–20. század fordulóján* című cikk átdolgozott változata (Blaskó, 2016)

már 6 millió fő, a lakosság 20%-a hagyta el az országot (Berend-Ránki, 1987, pp.421–487).

Az északkelet-olaszországi Friuli tartomány kedvezőtlen helyzetét súlyosbította, hogy területe 1797-ig a Velencei Köztársasághoz tartozott, ekkor viszont a campoformioi békeszerződés értelmében a Habsburg Birodalomhoz került, majd 1815-ben a bécsi kongresszus az Ausztriával perszonálunióban álló Lombard-Velencei Királysághoz csatolta. A terület 1866-ban a porosz-osztrák-olasz háború révén az Olasz Királyság része lett, mivel a prágai, majd az ennek nyomán Bécsben aláírt olasz-osztrák békeszerződés Olaszországnak ítélte Friuli és Veneto tartományt Velence városával együtt, míg Kelet-Friuli (Görz-Gradiska) Ausztria fennhatósága alatt maradt egészen az első világháborúig. A terület hányattatott sorsa ellenére néhány, legnagyobb részben a helyi mezőgazdaságon alapuló iparág mégis meghonosodott: a bortermelés mellett a nagy tökeszükségletet nem igénylő textilipar, főképp a selyemkészítés, hosszú időn át vezető szektora volt az ipari termelésnek. Az üzemek századvégi működésére azonban nemcsak a korabeli vámterhek és a kereslet csökkenése volt negatív hatással, hanem az ekkoriban terjedő, a selyemhernyókat megtámadó betegség is visszavetette termelésüket (Ellero, 1977, pp.95–107).

A gondokkal küzdő tartománnyal ellentétben Európa más területei ugrásszerű fejlődésnek indultak, melynek köszönhetően az iparban új munkalehetőségek nyíltak. Ez a fellendülés lehetővé tette a friuli munkaerő tömeges elvándorlását. A folyamat előzményei a carniai vándorkereskedők (*cramârs*) tevékenységére vezetnek vissza (Davide-Bernardon-Bernardon, 2011, p.3), akik az Alpokon átkelve távoli vidékeken fűszerekkel, szövetekkel és egyéb árucikkkel kereskedtek. A friuliak kivándorlása azonban csak az 1800-as évek közepétől vett igazán nagy lendületet. Elsősorban a hegyvidéki, nehéz körülmények között élő lakosság élt ezzel a lehetőséggel, mivel a termelési viszonyokhoz mérten je-

lentős népességtöbblet alakult ki a területen. Az életfeltételek javítását és a családok növekvő szükségleteit az elégtelen bevételek nem fedezték, így az emigráció az elszegényedett terület társadalmi életének egyik fő jelenségévé vált. A lakosság nagy része idénymunkásként dolgozott, más részük viszont véglegesen külföldön telepedett le (Barattin, 2001, p.20).

Az Alpokon túla irányuló időszakos kivándorlás növekedésének a korszakban zajló vasútépítések különös módon kedveztek, lehetővé téve a munkavállalók számára a gyorsabb helyváltoztatást. Míg a vándorok korábban különféle áruk szállítására használt szekereken utaztak vagy gyalog tették meg az utat, a pontebbi vasút Béccsel való közvetlen összeköttetésének létrejötté után az utazás kevésbé volt nehézkes, és könnyebben elérhetővé váltak az emigráció távolabbi célterületei is. Ezáltal **a szezonális kivándorlás egyik fő iránya a viszonylagos közelsége miatt is népszerű Osztrák-Magyar Monarchia lett** (Filipuzzi, 1984, pp.479–500), ahol az osztrák-cseh ipar és a magyar-bukovinai-galiciai mezőgazdaság fejlődésének kölcsönhatása az élelmiszeripart emelte az iparosítás középpontjába (Berend-Ránki, 1987, pp.385–412). A Monarchia területén megnövekedett munkaerő-kereslet azon felül, hogy a mezőgazdasági népességet az ipar felé vonzotta, lehetőséget kínált messze földről ékező szakmunkások, mesteremberek elhelyezkedésére is. A korszakban igen erős magyar élelmiszeripar és a mezőgazdasági művelés korszerűsítésének köszönhetően szintén fejlődő állattenyésztés, ezzel összefüggésben a húsfeldolgozás is megújuláson ment keresztül. Ebben a folyamatban a Magyarország területére érkező friuliak is központi szerepet játszottak.

Az 1800-as évek közepén Nyugat-Friuliban mintegy 20 ezer főre volt tehető azoknak a férfiaknak a száma, akik a téli időszakra a földmunkák végeztével alkalmi munkát vállaltak Európa más országaiban (Filipuzzi, 1984, pp.479–500; *Bollettino dell'emigrazione*, 1907, p.64). Többen a bécsi Praterben salamucciként, sajttal és

szalámival kereskedő mozgó árusként dolgoztak, itt ismerhette meg őket és árujukat a bécsi arisztokrácia (Zanini, 1964, pp.277–284; Jalsovszky, 1994, p.33). Nagy népszerűségnek örvendő termékekkel hamarosan feltűntek Budapesten is. Jókai Mór így ír róluk: „... a salamuccio nagy szatyorral a vállán ügetett végig a gyalogjárón, ez egyetlen szóból álló programmal: „kező”, ami olaszul valószínűleg sajtot jelent.” (Jókai, 1900, pp.12–23). Termékeik hamar nagy népszerűsége tettek szert, melynek köszönhetően néhány vállalkozó szellemű emigráns a gyáralapítás ötletével állt elő. **A Magyarországon, illetve a Monarchia területén létrejött szalámigyárak ennek megfelelően nagyrészt friuliak tulajdonában lévő, illetve friuli munkaerőt és szaktudást felhasználó üzemek voltak, melyek megalapozták egy új iparág kifejlődését.** A Tagliamento partjáról érkező, többségében artegnai, buiai, osoppói, gemonai és spilimbergói szalámikészítők (salamárs) jórészt a földművesek közül kerültek ki, akik, mivel minden háznál tartottak sertéseket, már gyerekkoruktól kezdve elsajátították a húsfeldolgozás technikáját (Filipuzzi, 1984, p.482). A téli időszakban néhány hónapos időtartamra 400–600, a disznóhús feldolgozásában jártas munkás emigrált a területről, akik osztrák, magyar és horvát gyárakban találtak munkát (Davide–Bernardon–Bernardon, 2011, p.8). A jól dolgozó mestereket már a nyár folyamán zajló toborzás során igyekeztek megnyerni a gyárak, akár jelentős fizetéselőleget is felajánlva.

A korszakban elterjedő szalámigyártás és a Magyarországon alapított gyárak létrejöttének körülményeiről Rinaldo Vidoni, a jó hírű debreceni szalámigyáros familia tagja *Origini friulane di un'industria ungherese* című 1932-ben írt cikkében így számol be:

„A múlt század közepén egy Grünhut nevű budapesti kereskedő százzszámnyi kétkerekű kordéval indult Itáliába, Udine volt a célja. Burgonyát, babot és kukoricát hozott magával, amit később a piacon cserélt el gesztenyére, citrusfélékre és egyéb árukra. A vétel-eladásnál Giovanni Piazzoni

segédkezett neki, aki 1854-ben – Grünhut termékeny magyar földről szóló elbeszéléseitől megigézve – megrakta szekerét néhány zsák gesztenyével és Budapestre indult szerencsét próbálni. A hosszú (jó 40–50 napig tartó) út alatt a magyar nyelv alapjait a bárdolatlan alföldi kocsisoktól sajátította el.

Alighogy megérkezett, nem állván rendelkezésre elegendő pénz, felállított egy sütödét a Király utca egyik kapuja alatt és elkezdte sütni a Friuliból hozott gesztenyéket. Télen, ahogy mindig is szokása volt, Piazzoni Budapesten is vásárolt egy sertést és a húsból gondosan szalámit készített. A nyár beköszöntével a barátok és ismerősök ízletesnek találták ezt a számukra újdonságnak számító különlegességet és sokan közülük arra is megkérték, hogy az ő költségekre is készítsen belőle.

Egy nap tudomására jutott, hogy csemegekereskedő szomszédja azon sopánkodik, hogy tavaszra és nyárra nem tudja nagy mennyiségben tartósítani a szalonnát és a zsírt, mivel nincs lehetősége a megmaradó húst felhasználni. Ekkor Piazzoni beteljesülni látta két nagy vágyát: egyrészt, hogy befektesse a gesztenyesütéssel megtakarított pénzt, másrészt, hogy otthagyja a sütödét és olyan mesterségnek szentelje magát, amely kedvére való. Rögtön meg is egyezett a szomszédjával a sertéshús szerény áron való átvételéről. A terve friuli szalámi előállítására volt, melyet aztán szándéka szerint, a nyár folyamán hazájába vitt volna értékesíteni. Piazzoni kis üzeme így kezdett működni. Azonban minden gondossága és erőfeszítése ellenére az előállított szalámi nem felelt meg az elképzeléseinek, mivel egyáltalán nem hasonlított a friuli szalámira; ezért fel kellett adnia azt a tervét, hogy az áruval együtt Grünhut karavánjával Friuliba induljon.

Viszont miután látta, hogy Magyarországon a kóstolást követően mindenki vásárolt belőle, felkerekedett egy csemegekereskedőt és megkérte, árulja szalámiját a boltjában. A kereskedő könnyűszerrel értékesítette az egész árut, ami Piazzoni rendelkezésére állt, a következő évre rögtön jóval nagyobb mennyiséget rendelve meg tőle.

Ott, ahol egy évvel azelőtt Piazzoni még a gesztenyét sütötte, egy kis műhelyt létesített a magyar szalámi (salame ungherese) gyártására. Mivel évről-évre nőtt a termelés, arra kényszerült, hogy egy igazi üzemet nyisson. De amikor látta, hogy még ez sem tudja kielégíteni a szükségletet, egy társának, Giuseppe Medunának némi tőkét adott, hogy az Budapest környékén egy hasonló gyárat alapíthasson.

Friuliban szintén érdeklődni kezdtek ezen ipar után, mely kedvező jövőt ígért, így 1860 körül Magyarországon a friuli hentesek egyik gyárat a másik után nyitották meg, mint a Del Medico testvérekét, a Guglielmini, a Suberca, a Molinari és a Boschetti gyárat, melyek mára szinte mind elenyésztek.

Ennek az ipárnak a jellegzetessége az volt, hogy szinte kizárólagosan friuli munkásságot foglalkoztatott a mesterségbeli tudásuk miatt, s ez a szokás mintegy ötven éven keresztül meg is maradt, azaz egészen a világháború kitöréséig. Száz és száz friuli hentes talált itt munkát a téli hónapokban szétszóródva aztán tavasszal Közép- és Kelet-Európában, mint kőműves vagy tégláégető munkás.

Követve a friuliak vállalkozó kedvét, az évek múlásával a magyarok is nyitottak új gyárat, szinte mindig friuliakra bízva az irányítást és a munkát. Épp a magyar gyárak egyikének volt a vezetője a frisanói lovag Dozzi Dávid, aki mintegy negyven éven át tevékenyen járult hozzá a magyar szalámiipar fejlődéséhez. Jelenleg az egyetlen olasz szalámigyár Magyarországon a Vidoniaké, mely 1886-ban alakult Debrecenben, friuli tulajdonban áll és friuli vezetéssel működik..." (Vidoni, 1932, pp.132–133; ford. a szerző).

A szövegben említett néhány gyár létrejöttével és működésével kapcsolatban egyéb források is értékes információval szolgálnak egyrészt alátámasztva, másrészt újabb adalékokkal bővítve a Vidoni-cikkben közölt ismeretanyagot. A fővárosi üzemeket tekintve, említésre méltó Pietro Del Medico, aki Tarcentoból vándorolt Budára az 1840-es évek elején, szalámigyárat 1850-ben alapította meg, mely

fennállásának ötvenedik évfordulóján a Del Medico Péter és Fia Szalámigyár nevet viselte (Del Medico, 2006, p.7). A budoiai Barbe Nane néven ismert, korábban kőművesként dolgozó mester szintén Budapesten hozta létre műhelyét, ahol többek között a Frisanóból érkező Dozzi fivérek is munkát vállaltak, akik hamarosan három üzemet is magukénak tudhattak (Zanini, 1964, p.288). Egy Boschetti nevű itáliai 1830-ban alapított bécsi gyára mellett 1863-ban már Budapesten is egy hasonló üzem birtokosa. Andrea Boschetti Debrecenben a szalámikészítés mellett terménykereskedőként (Központi Értesítő, 1876, p.592), selyemkésztéssel (Szűcs, 1992, p.244), tégl- és cserépgyártással (Szendiné Orvos, 1994, p.207; Szűcs, 1976, pp.50–63; Szűcs, 1979, p.225) foglalkozó vállalkozóként ismert, Giuseppe Boschetti pedig mint szalámigyáros (Mózes, 1991, p.46; Központi Értesítő, 1893, p.987; Debrecen története, 1997, p.244) és kőbányatulajdonos kerül említésre (Központi Értesítő, 1895, p.259). Debrecen legjelentősebb húsipari üzeme azonban a Vidoni Szalámigyár volt, melyet 1886-ban alapítottak az artegnai Vidoni fivérek és az 1950-ben történt államosításáig működött (MNL HBML VII. 4/d. 96 d. 20028; ASU Archivio notarile di Udine, Atti dei notai, Parte moderna, Pontotti Pietro, B. 700). 1926-ban az ausztriai Humbergben a legnagyobb gyárakhoz hasonlóan a Vidoni is fióküzemet hozott létre. Szegeden először Pietro Rolando gyártott szalámit az 1840-es években (Lele, 1982, p.46), akit hamarosan Giovanni Forgiarini követett 1905-ben Francesco Tianinak adva el üzemét („Forgiarini gyáros megkerült”, 1905, p.10; Bálint, 1974, p.115). Részvénytársasága, melynek tagja volt többek között Davide Dozzi is, erzsébetfalvi székhellyel is rendelkezett (Központi Értesítő, 1920, p.419). Ismert továbbá egy Forgiarini-üzem Győrben is, mely 1867-ben kezdte meg működését, s vezetőségi tagjainak sorában többek között Francesco Forgiarini gemonai és Vidoni Tobia győri lakosokat nevezik meg a források (MNL OL K 70 1919–B–10/32285; BFL VII. 217. 1905–0205; BFL VII. 186.–1905–0629 és

0630.; *Központi Értesítő*, 1892, p.333). A friuliak összlétszámára, illetve más származású munkásokhoz viszonyított arányukra vonatkozóan a kutatómunka során feltárt források nem közölnek adatokat, viszont egy 1904-ben készült kimutatás alapján az őket legnagyobb létszámban foglalkoztató magyarországi gyárak között találjuk a Forgiarini és a Vidoni üzemet 60–60 fővel, Giuseppe Dozzi cégét 40 és a Del Medico-féle szalámigyárat 70 fős munkáslétszámmal (Cosattini, 1904, p.61). A 20. század közepére azonban minden gyár beszüntette működését, s egy, a negyvenes években íródott cikk is nosztalgiaiával állapítja meg, hogy erre az időre már eltűntek a fővárosból a szalámi árusításával foglalkozó itáliaiak is: „*Nyoma sincs már a vándorló olasz salamucci-nak, a házaló szalámisnak, aki ékes Salmi! Salamucci! Mortadella! Signori e Signore! kiáltással kínál-gatta valódi „Veronese”-jét, azaz veronai szalámiját és mortadella nevű pástétomait.*” (Hetényi, 1940, p.12).

A feltárt forrásoknak köszönhetően a magyar ipartörténet egy kutatások által kevésbé érintett szegmenséhez gyűjtött információk jól mutatják, hogy az ország bővelkedett a friuli bevándorlókhoz köthető vállalkozásokban, üzemekben, melyek jelentősége nem elhanyagolható sem a magyar ipar, sem az olasz emigrációtörténet kutatásának szempontjából. Mivel a témakör az olasz-magyar kapcsolattörténet egyik fontos eleme, részletesebb kidolgozása egyaránt számot tart a magyar és az olasz kutatók érdeklődésére is.

Irodalomjegyzék:

Bálint, S. (1974). *A dísznótartás és dísznótór szegedi hagyományai*. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1972/73–1. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, pp.111–30.

Barattin, D. (2001). *Artegna Novecento. Autobiografia di un paese*. Artegna: Grop Pignot.

Berend T. I., Ránki Gy. (1987). *Európa gazdasága a 19. században. 1780–1914*. Budapest: Gondolat.

Blaskó, B. (2016) „... salt, onest, lavoradór!": *Friuliak Magyarországon a 19–20. század fordulóján*.

In: Molnár, A., Ótott, N., és Pál, J. (szerk.) *Lát(szó)tér: fiatal kutatók italianisztikai tanulmányai*. Szeged: SZTE BTK Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszék, pp.277–94.

Cosattini, G. (1904). *L'emigrazione temporanea del Friuli. Bollettino dell'emigrazione, No. 3*. Roma: Ministero degli Affari Esteri Commissariato dell'Emigrazione, Tipografia Nazionale di G. Bertero e. C.

Davide, M., Bernardon és M., Bernardon, S. (2011). *L'emigrazione friulana prima e dopo l'Unità d'Italia*. Cavasso Nuovo: Ergo grafica-stampa Menini.

Debrecen története 1849–1919. 3. kötet. (1997). Szerk.: Gunst P., Debrecen: Csokonai.

Del Medico I. (2006). *Életem. Egy mai polgár vallomása*. Budapest: Fekete Sas Kiadó.

Ellero, G. (1977). *Storia dei Friulani*. Udine: Arti Grafiche Friulane.

Filipuzzi, A. (1984). *"L'emigrazione dello Spilimberghese." Spilimberc*. Udine: Societàt Filologjche Furlane, pp.479–500.

Forgiarini gyáros megmenekült. (1905). Budapesti Hírlap, 25(124), p.10.

Hetényi, I. (1940). *Mi tünt el a régi Pest és Buda uccáiról?* Tolnai Világlapja, 42(45), p.12.

Jalsovsky, K. (1994). *A bécsi utca népe*. História, 16 (5–6), p.33.

Jókai, M. (1900). *A hajdani hangos Budapest*. [online] <http://mek.oszk.hu/00800/00834/html/jokai25.htm> (Utolsó letöltés: 2018. augusztus 29.)

Központi Értesítő (1876). 1. (82). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium. p.592.

Központi Értesítő (1892). 17. (21). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium, p.333.

Központi Értesítő (1893). 18. (100). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium, p.1987.

Központi Értesítő (1895) 20. (15). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium, p.259.

Központi Értesítő (1920). 45. (32). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium, p.419.

Lele J., ifj. (1982). *Üzemtörténeti Gyűjtemény a szegedi Pick Gyárban*. Honismeret. A Hazafias Népfront folyóirata, X(1), pp.46–47.

Mózes, M. (1991). *Az urbanizáció főbb jellemzői a dualizmuskori Erdélyben, a Bánátban és a Tiszántúlon*. In: Romány, P. et al. (szerk.) *Alföldi Társadalom 2*. Békéscsaba: Békés Megyei Könyvtár Házinyomdája, pp.136–56.

Szendiné Orvos, E. (1994). *A Debreceni Fazekas Ipartársulat története a levéltári források tükrében (1872-1933)*. In: Nagy, S. et al. (szerk.) *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve 21*. Debrecen, pp.197–210.

Szűcs E. (1976). *Debrecen ipara az abszolutizmus korában. Debrecen ipartörténete*. Szerk. Ránki György, Debrecen, pp.50–63.

Szűcs, E. (1979). *Téglagyártás Debrecenben a kapitalizmus korában*. In: Dankó, I. et al. (szerk.) *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1978*. Debrecen, pp.199–234.

Szűcs E. (1992). *Átmeneti üzemi formák jelentkezése Debrecen ipari életében 1848–1867 között*. In: Gazda, L., Módy, Gy. (szerk.) *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1989–1990*. Debrecen, pp.239–255.

Vidoni, R. (1932). *Origini friulane di un'industria ungherese. "Ce fastu?": bollettino ufficiale della Società filologica friulana 8(5–6)*, pp.32–3.

Zanini, L. (1964). *I salamucci del Prater. Friuli migrante*. Udine: Doretti.

Levéltári források

ASU Archivio di Stato di Udine

Archivio notarile di Udine, Atti dei notai, Parte moderna, Pietro Pontotti

BFL Budapest Főváros Levéltára

VII. A jogszolgáltatás területi szervei (1841–1966)

MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

VII. A jogszolgáltatás területi szervei, A Debreceni Királyi Törvényszék iratai

MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

K 70 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Külügyminisztériumi Levéltár, Jogi Osztály

Z 19 Gazdasági Levéltár, Magyar Nemzeti Bank Rt. és intézményei, vállalatai, Hítelinformációk 1922–1948.

OSZTRÁK JOGI ALAPOK A TÁRSASÁGI JOG ÉS AZ ÖRÖKLÉSI JOG METSZETÉBEN

Dr. Dúl János

Szegedi Tudományegyetem ◊ Állam- és Jogtudományi Kar
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

AUSZTRIA, rövid tanulmányút

Doktori értekezésem témája a társasági jog és az öröklési jog kapcsolata volt, amelyhez osztrák jogi összehasonlítást is felhasználtam annak érdekében, hogy feltárjam, e részterületen milyen mértékű egyezések fedezhetők fel, miután a magyar és az osztrák jog alapvetően több ponton hasonlít egymásra. Az alábbi tanulmányban röviden össze kívánom foglalni a Campus Mundi ösztöndíjas tanulmányutam alatt a Wirtschaftsuniversität Wien könyvtárában gyűjtött anyagok elemzése által az értekezésben felhasznált részeket.

1. A HALÁL HATÁSA A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOKRA; A TÁRSASÁGI RÉSZESÉDÉS ÖRÖKÖLHETŐSÉGE

1.1. Közkereseti társaságok

Az osztrák jogban az Unternehmengesetzbuch (UGB) 131. § 4. pontja alapján **bármely tag halála megszünteti a társaságot**, mert a törvény azt feltételezi, hogy a személyében felelős tag halálával már nem áll fenn a társaság további működtetésének érdeke. Az ún. családi vállalkozásoknál (lásd a 3. pontban) ez

éppen ellenkezőleg igaz, és ezért teszi lehetővé a törvény, hogy automatikusan ne szűnjön meg a társaság, hanem azt fenn lehessen tartani (*Kalss-Probst, 2013, p.661*): a társasági szerződésnek a törvénytől eltérő szabályozást kell tartalmaznia, de nem kell az örököszt megneveznie, csak magát az öröklést kell lehetővé tennie. E törvényi felhatalmazás hiányában ügyelni kellene az élők közötti részesedés-át ruházásra, de azon kívül a halál kiszámíthatatlan bekövetkezése mindig a társaság létét fenyegetné. Mindezekon túl az életben maradt tagok maguk is elhatározhatják a társasági tevékenység folytatását [*UGB 141. § (1) bek.*].

Minderre tekintettel a **személyegyesítő társaságok** (mind a közkereseti társaság, mind a betéti társaság) magas fokú szerződési szabadsága a tagok számára megfelelő szabályok felvételét teszi lehetővé. Ezek nevesítve: 1. folytatási klauzula, 2. utódlási klauzula, 3. minősített utódlási klauzula, 4. belépési klauzula (*Kalss-Probst, 2013, p.661*).

1.1.1. A folytatási klauzula, ahogy arra a neve is utal, arra az esetre vonatkozik, amikor **valamely tag halála esetén a többi tag egymással egyszerűen folytatni fogja a társaság**

tevékenységét. Az örökgyő tag örökösei a társaságba való belépésre sem nem jogosultak, sem nem kötelezettek, a hagyatékban megváltási igényként fog jelentkezni a társasági részesedés. Az ilyen klauzulával egyértelműen el tudják kerülni a tagok azt, hogy számukra nem kívánt vagy éppen arra alkalmatlan személy válhasson taggá. Az örökösnek járó társasági részesedés helyébe lépő megváltási igénnyel kapcsolatban azonban fennáll a tőkecsökkenés veszélye. A megváltási igény kiszámolására az UGB 137. §-a irányadó, ami szerint először ki kell számolni a vállalkozás értékét, majd ezt kell az adott tag részesedésére lebontani (*Kalss-Probst, 2013, p.662*).

1.1.2. Az utódlási klauzula olyan társasági szerződésbeli rendelkezés, amely **esetén a társaság nem szűnik meg automatikusan, hanem az életben maradt tagok az örökösökkel folytatják a társasági tevékenységet.** Ezzel a megszűnésre vonatkozó rendelkezés háttérbe szorul, és a társasági részesedés megváltása iránti igény eltűnik, mivel beléphetett a társaságba az örökös. Egyszerűbb esetben mindenki belép a társaságba, tehát a nem kívánt és a társaság működésében való részvételre alkalmatlan örökös is, ugyanis az egyetlen feltétel az örökösi jogállás (*Kalss-Probst, 2013, p.663*). Az ilyen joghatás elleni védekezési mechanizmusnak számít a társasági tagsági jogviszonyuk felmondásával kapcsolatban az, ha az életben maradt tagok fenntartják maguknak azt a jogot, hogy bizonyos határidőn belül vagy feltétel bekövetkezése esetén felmondják a tagságukat (*Kalss-Probst, 2013, p.663*).

1.1.3. A minősített (kvalifikált) utódlási klauzula a személyegyesítő társaságokra jellemző társasági szerződésbeli rendelkezés, amely **alapján csak a szerződésben támasztott követelményeknek megfelelő személy válhat a társaság tagjává,** ez lehet konkrétan megnevezett személy, illetve más, bizonyos feltételeknek (pl. képzettségi követelmény) eleget

tevő személy. Ezzel a társaság tagjai akarátának megfelelő személy válhat taggá, aki mindenféleképpen az örökös helyére kerül. Egy ilyen társasági szerződésbeli rendelkezés megléte esetén azoknak az örökösöknek a számára, akik nem váltak a társaság tagjává, megváltási igény nyílik meg (*Kalss-Probst, 2013, p.661*).

1.1.4. A belépési klauzulával egy – az örökösök személyétől független – harmadik személynek lehetősége nyílik a társaságba való belépésre, aki az örökgyő haláláig még nem volt tag. Az ilyen tartalmú rendelkezés a társasági szerződésben harmadik személy javára szóló kikötésnek minősül. A szerződésben meghatározott harmadik személy javára ez erős jogosultságot jelent, mivel nem kell figyelembe venni az öröklést a jogutód személyének eldöntésekor, de a megjelölt harmadik személy dönthet úgy is, hogy nem kíván a társaság tagjává válni, ekkor ezt a társasági szerződésbeli utódlási klauzulát megghiúsultnak kell tekinteni (*Kalss-Probst, 2013, p.665*).

Álláspontom szerint az egyes klauzulák a magyar jogban eltérő elbírálás alá esnek. A folytatási klauzula szerepelhet a társasági szerződésben, ezzel ugyanis eleve kizárják az életben maradt tagok annak lehetőségét, hogy az örökösök ilyen minőségükben a társaságba beléphessenek. Ettől természetesen megegyezhetnek a belépésről, csak nem mint az elhunyt személy jogutódjai, azaz nekik is mindenféleképpen vagyoni hozzájárulást kell teljesíteniük. Az utódlási klauzula megfeleltethető annak, amikor a magyar jog alapján örökösök és tagok megegyeztek az örökösök belépéséről. A minősített utódlási és a belépési klauzula szintén azt a helyzetet teremti meg, amikor nem sikerült a tagoknak és az örökösöknek megegyezniük, tehát nem válhattak a társaság tagjává, hanem hozzájuk képest más személy lehetett tag. Ez az állapot megfeleltethető a megváltási igény keletkezésének (egyes szerződéses kikötésekkel kapcsolatban lásd még *Barta, 2016, p.12-13*).

1.2. Betéti társaságok

Az osztrák betéti társaságok vonatkozásában érvényesül az a szabály, miszerint rájuk speciális rendelkezés hiányában a kkt. szabályait kell alkalmazni [UGB 161. § (2) bek.], éppen ezért a **beltag halála ugyanolyan jogkövetkezménnyel jár a betéti társaságra nézve, mint a közkereseti társaságra annak elhunyt tagjáé. A kültag halála viszont az UGB 177. §-a alapján nem szünteti meg a társaságot, az ő részesedése örökölheto** (Welser, 2007, p.451). A § rendelkezése diszpozitív, az abban foglaltaktól eltérhetnek a tagok a társasági szerződésben (Kalss–Probst, 2013, p.215-216), azaz akár akképp is rendelkezhetnek, hogy a kültag halála is megszünteti a társaságot.

Az osztrák bt.-k társasági szerződésbeli ellenkező kikötése hiányában a kültag helyére az öröklési jognak megfelelő jogutódlás következik be, míg a beltagok vonatkozásában igazak lesznek a közkereseti társaságnál írt megálapítások (Kalss–Probst, 2013, p.668). **E megoldás (ti. a kültagi pozícióban öröklési jognak megfelelő jogutódlás) átvétele a magyar jogba megvalósítható, a kültagként belépő örökös helyállása nem lesz terheesebb az örökshöz képest.**

1.3. A korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok

E társaságoknál az üzletrész és a részvény alapvetően örökölheto. A kft.-re vonatkozó törvény 75. §-a alapján minden tag csak egy üzletrésszel rendelkezik, majd a következő §-ban lakonikusan kijelenti, miszerint az üzletrész örökölheto (Brünner–Pasrucker, 2016, p.95). (Teszti ezt akképp, hogy ebben a bekezdésben kimondja, hogy az üzletrész át is ruházható, majd a 76. § folytatása az üzletrész átruházásával kapcsolatos rendelkezéseket tartalmazza.) E törvény 79. § alapján pedig az üzletrész felosztására kerülhet sor, az örökösök között az örökrészüknek megfelelően, de a társasági szerződés előírhatja az üzletrész felosztha-

tatlanságát, azaz az örökösök az üzletrészt együttesen szerzik meg (Brünner–Pasrucker, 2016, p.115; Kalss–Probst, 2013, p.668-669). A tag halálával nem szűnik meg tehát az üzletrész (OGH 6 Ob 63/10y. Idézi: Straube et al., 2014, p.231), továbbá az üzletrész jogutódlását általánosságban társasági szerződésbeli szabályozás útján nem lehet kizárni vagy korlátozni a személyegyedítő társaságokhoz képest (Brünner–Pasrucker, 2016, p.115), és nem lehet közvetlenül egy társasági jogi utódlási szabályozást bevezetni, de a társasági szerződésben megállapított, az életben maradt tagok javára szóló megváltási jogra (Aufgriffsrecht) irányuló rendelkezések érvényesek lehetnek. Egy ilyen klauzula következménye az örökösök abbéli kötelezettsége, hogy az üzletrészt a többi üzlettársnak vagy a tagok egy meghatározott csoportjának, így a család valamely ágának fel kell kínálniuk, akiknek joguk van a magukhoz váltsához, ezzel a társasági vagyoni viszonyokban a számukra kedvező családi elosztást biztosítani (Kalss–Probst, 2013, p.669; lásd még Craisy, 2016, pp.8-46).

Az osztrák részvénytársaságokra vonatkozóan ugyanolyan öröklési jogi szabályok irányadóak, mint a kft.-re, azaz az elhunyt részvényei alapvetően a hagyatékba tartoznak. Ezeknél a társaságoknál az alapszabályba nem vehetők fel a tagok magukhoz váltsására vonatkozó igényre irányuló rendelkezések, hasonló kitételre szindikátusi szerződésben kerülhet sor (Kalss–Probst, 2013, p.671; Kalss, 2015, pp.112-119).

2. AZ OSZTRÁK CSALÁDI VÁLLALKOZÁSOK

Az örökgyogy tag halála nemcsak a családra, hanem a társulásra is jelentős hatást gyakorolhat, különös társasági szerződési előírások hiányában a társasági jogi és az öröklési jogi szabályok érvényesülnek, amelyek alapvetően eltérő céllal léteznek.

A társasági jog szabályozásának célja a társaságban résztvevők különböző érdekeinek összehangolása, az egyensúly biztosítása, míg az öröklési jog szempontjában az elhunyt hagyatékának, benne a társasági részesedésének, elosztása áll. Tekintettel arra, hogy a társasági jogviszony létrejöttével egy alapvetően tartós jellegű jogviszony létesül a többi üzlettárral is, miután ezeknek is megvannak a saját érdekeik, adott esetben befolyásolni szeretnék a jogutódlást (*Kalss–Probst, 2013, p.654; Guggenberger, 2005, p.345*).

Az örökgyógyó még életében érvényesítheti végrendelezési szabadságát, vagyonának (ebben társasági részesedésének) halála esetére történő elosztásának jogát (*Müller, 2015, p.309*), ugyanakkor, ha ez iránt életében nem tett lépéseket, úgy a társasági jogot és a törvényes öröklésre vonatkozó jogot kell alkalmazni (*Zeiss, 2015, pp.324-326*).

Az örökösök érdeke a hagyaték megszerzése, és az azzal való szabad rendelkezés, a kötelesrésze jogosultaké a kötelesrészi igények kielégítésére rendelkezésre álló tiszta vagyon törvény alapján őket megillető részének megszerzése. A vállalkozás érdeke a hatékony és megfelelő döntéshozatal és ügyvitel, míg az üzlettársaké az, hogy befolyást tudjanak gyakorolni a mindennapi működésre (*Kalss–Probst, 2013, p.655; Probst, 2014, p.341*).

Az osztrák jogirodalom a magyarhoz képest többet foglalkozik a családi vállalkozásokkal mint lehetséges társulási formákkal. Ezek a vállalkozások a többi, hagyományos értelemben vett gazdasági társaságtól tulajdonosi körükben és a társaságok céljaiban különböznek. **Az ilyen társaságoknak nem az az elsődleges célja, mint a többi profitorientált társaságnak, hogy minél gyorsabban a lehető legmagasabb nyereségre tegyenek szert, hanem működtetésük folyamán jelentős szerepet játszanak a következő generációkról való, hosszú távú gondoskodásnak, a családtagok vagyoni biztonságának, a családi vagyon megőrzésének elvei** (*Kalss–Probst,*

2013, p.2). Ezek a társaságok gyakran kevesebb taggal rendelkeznek, mint a nem családi vállalkozások (*LeMar, 2014, p.6*).

E vállalkozásoknak nincs jogszabályban lefektetett fogalmuk, a vonatkozó szakirodalomban különböző meghatározásokat találunk. Az ún. név szerinti családi vállalkozások cégnevében egy család neve szerepel; a családi ellenőrzés alatt álló családi vállalkozásokban maximum három természetes személy a szavazatok legalább 50%-ával rendelkezik; míg vannak olyan családi vállalkozások, ahol szintén a szavazatok legalább 50%-ával rendelkező tulajdonosok, akik ugyanannak a családnak tagjai, a társaság vezetésében is részt vesznek. További fogalmi ismérvként jelölhető meg, hogy a családtagok akarata elsődlegesen arra irányul, hogy mint az egész család, a társaságot túlnyomó többségben a legfelsőbb szinten irányítsák (*Kalss–Probst, 2013, pp.9-12*), fennáll valamint annak a szándéka is, hogy a vállalkozást több generáción át működtessék, és az a család ellátását is szolgálja (*Kalss–Probst, 2013, p.16*). **A családi vállalkozásoknál nemcsak a vezetés átadása, hanem a társasági vagyon generációk közötti átadása is rendkívül fontos, azok megmaradása érdekében** (*LeMar, 2014, p.197*).

Tehát az objektív kritériumokhoz, úgy mint a részesedés nagysága, ezen keresztül a szavazásra való jogosultság mértéke, a vezető és ellenőrző pozíciók kézben tartása, párosulnak szubjektívnek tekinthető vonások (a cég folytatására irányuló akarat, felelősségvállalás) ahhoz, hogy a társaságot családi vállalkozásnak tekinthessük (*Kalss–Probst, 2013, p.17*). Nem zárható ki a családi vállalkozássá minősítés abban az esetben sem, ha adott társaság társasági részesedései nem egy család tulajdonában állnak, hanem több családban, illetve a családhoz képest idegen személyek is a társaság tagjaivá váltak (*Kalss–Probst, 2013, p.77*). A szakirodalom szerint családi vállalkozások esetében nem feltétel az, hogy többszemélyes társaság legyen (*Kalss–Probst, 2013, p.12-13; Kalss–*

Probst, 2013, p.191). **Az osztrák közgazdasági jogi elemzés esetleges magyar átvétele nem eredményezne idegen hatást, hasonló megfontolások a magyar cégek vonatkozásában is megállnák a helyüket.**

Jelentős kérdés ezeknél a jellemzően kkv-nak minősülő vállalkozásoknál a sikeres utódlás véghezvitele (*Divisch–Voithofer–Weiss, 2006, p.2*). Ennek súlyponti kérdése, egyben problémája a kötelesrészi igények kielégítése, különösen azoknál a társaságoknál, ahol jelentős apportarányal bírnak a termőföldek (földbirtokok), és amely problémák akkor merülnek fel, ha a nyereségből nem képesek ezeket a kötelesrészi igényeket kielégíteni, és a kötelesrésze jogszulttal nem tudnak megegyezni (*Kalss–Probst, 2013, p.3; a 2017. január 1-jétől hatályos osztrák öröklési jogi szabályok kötelesrésze vonatkozó rendelkezéseinek társasági jog körében való alkalmazásra hívja fel a figyelmet: Graisy, 2016, p.5–6*).

A vállalkozások sokszor nem rendelkeznek meghatározott tárgykörökben belső szabályozással, amelyek szükség esetén kellenének. E hiányok közé tartoznak a vitarendezési mechanizmusok vagy éppen az utódlás kérdésköre, amelyek rendezésére gazdasági, de inkább személyes és érzelmi alapokon nyugodva nem is készülnek fel. A keretszabályozás nem mindig tudja ezeket megnyugtatóan kezelni, ami a családi vállalkozások megszűnését is eredményezheti, de pontosan kell ismerni ezeket a kereteket, amelyekre alapozva a hiátusok kiküszöbölhetőek (*Kalss–Probst, 2013, p.4*).

Az osztrák egyszemélyes társaságoknál a létszám szerint csoportosított speciális társaságok és a családi vállalkozások jegyeinek keveredése található meg. Ezek esetében jellemző az, hogy az örökhagyó tag halála után nem olyan személy lesz a társaság tagja, mint aki korábban például vezető tisztségviselő volt, mert adott esetben az örökhagyó maga vezette a társaságát, vagy éppen a családi viták elkerülése érdekében egy, a családjához képest idegen személyt kért meg erre a feladatra. Az örökösök ezáltal nem is láthat-

tak a cég mindennapjaiba, így azt nekik meg kellene ismerni, hogy teljes mértékben átvehessék a korábbi egyszemélyi tulajdonos pozícióját, elkerülve ezzel a társaság eladósodását.

Egyetlen lehetséges örökös esetén nem probléma a jogutódlás eldöntése, csak az lehet kérdéses, hogy valóban jogelődje helyére kíván-e lépni, és alkalmas-e erre a posztra (*Kalss–Probst, 2013, p.286*). Több örökös esetén az lehet kérdés, hogy mennyien szeretnének taggá válni, illetve a tulajdonosi pozíciók kívül mennyien kívánnak ténylegesen részt venni a társaság vezetésében (*Kalss–Probst, 2013, p.287*). A munka gördülékeny folytatása érdekében célszerű ezeket a kérdéseket még az örökhagyó életében tisztázni, vagy ha erre már nincsen lehetőség, úgy a családi vállalkozás fennmaradásának érdekét szem előtt tartva minél hamarabb, lehetőleg jogvita nélkül rendezni a jogutódlás folyamatát (*Kalss–Probst, 2013, p.287*). Többszemélyes társaságoknál is ugyanúgy felbukkannak a tulajdonosi körre és az üzletvezetésre irányuló problémák, de abból a szempontból súlyozottabban, azaz a különbséggel, hogy itt vannak más tagok is, akiknek – különösen a személyegyesítő társaságoknál – jelentős beleszólásuk lehet a társasági részesedés jogutódlásába, ha a társasági szerződés azt lehetővé teszi, meggátolva akár az eredményes és minél korábbi döntéshozatalt.

3. ÖSSZEZŐ GONDOLATOK

Az osztrák és a magyar társasági jog a személyegyesítő társaságokat tekintve (kkt., bt.) a társaság létezésére eltérő kiindulási alapot talált: **míg az osztrák jogban fő szabály e társaságok megszűnése, addig a magyar jogban ez csak kivételesen következhet be.** A lehetséges társasági szerződésbeli klauzulák alapján a két jogrendszer ebből a szempontból összeegyeztethető. Abban viszont egyértelműen megegyeznek, miszerint az üzletrészek és a részvények (ha minimális eltérésekkel

is) alapvetően örökölhetőek. Az értekezésben az osztrák szabályok a megfelelő magyar jogi szabályozáshoz illesztve kerültek tárgyalásra a jog-összehasonlító jelleg biztosítása érdekében.

Irodalomjegyzék:

Barta J. (2016). *Gondolati kalandozások a személyegyesítő társaságok tagjának halála okán felmerülő kérdések körül*. In: Miskolci konferenciák 2015.

Az új Ptk. öröklési jogi szabályai – Tapasztalatok és kritikák. Miskolc: Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, pp.9–17.

Brünner, G., Pasrucker, Ch. (2016). *Die GmbH von der Gründung bis zur Auflösung*. 2. Auflage. Graz–Wien: dbv-Verlag.

Diwisch, S., Voithofer, P. és Weiss, Ch. R. (2006). *The 'Shadow of Succession' – A Non-Parametric Matching Approach*. In: Discussion Papers SFB International Tax Coordination, 13. SFB International Tax Coordination. Vienna: WU Vienna University of Economics and Business. [online] <http://pub.wu.ac.at/1618/> (Utolsó letöltés ideje: 2016. 09. 12.)

Graisy, J. (2016). *Vererbung von GmbH-Geschäftsanteilen – Praxisleitfaden zu den erbrechtlichen und gesellschaftsrechtlichen Gestaltungsmitteln*. Wien: Verlag Österreich GmbH.

Guggenberger, B. (2005). *Unternehmensübergabe an nächste Generation*. In: Czernich, D., Guggenberger, B. és Schwarz, M. (szerk.): *Handbuch des österreichischen Familienunternehmens*. Wien: LexisNexis Verlag ARD ORAC GmbH & Co. KG, pp.344–52.

Kalss, S., Probst, S. (2013). *Familienunternehmen*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung.

Kalss, S. (2015). *Die Vererbung von Aktien*. *Journal für Erbrecht und Vermögensnachfolge*, 2015(4), pp.112–9.

LeMar, B. (2014). *Generations- und Führungswechsel im Familienunternehmen*. 2. Auflage. Wiesbaden: Springer Fachmedien.

Müller, J.-O. (2015). *Unternehmensübertragung zu Lebzeiten*. In: Wegmann, J., Wieseahn, A. (szerk.) *Unternehmensnachfolge – Praxishandbuch für Familienunternehmen*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, pp.309–22.

Probst, S. (2014). *Erbrechtsnovelle 2014 aus dem Blickwinkel der Erhaltung der österreichischen Unternehmen*. *Die Wirtschaftstreuhänder*, 2014(5-6), pp.341-4.

Straube, M., Ratka, T. és Rauter, R. A. (2014). *Wiener Kommentar zum GmbH-Gesetz*. Wien: Manz Verlag.

Welsler, R. (2007). *Grundriss des bürgerlichen Rechts Band II. Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht*. 13. neubearbeitete Auflage, Nachdruck. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung.

Zeiss, H. (2015). *Unternehmensnachfolge bei Tod des Unternehmers*. In: Wegmann, J., Wieseahn, A. (szerk.): *Unternehmensnachfolge – Praxishandbuch für Familienunternehmen*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, pp.323–35.

MOBILITÁSI HATÁSTANULMÁNY AZ Y GENERÁCIÓS OROSZ DIÁKOK KÖRÉBEN

Holicza Péter

Óbudai Egyetem ◊ Biztonságtudományi Doktori Iskola
OROSZORSZÁG, szakmai gyakorlat

szerzőtárs: Pásztor Judit

Pannon Egyetem ◊ Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Tanulmányunk a nemzetközi mobilitás hatásait mutatja be az Y generációs orosz diákok körében. Összehasonlító elemzést végeztünk a nemzetközi tapasztalattal rendelkező, illetve a kizárólag hazai oktatásban részesült csoportok között. A kimutatott különbségek rávilágítanak azokra a területekre, ahol a nemzetközi mobilitás mérhető hatást gyakorol a résztvevők attitűdjére és szakmai készségeire. A nemzetközi mobilitás direkt hatásai mellett az egyes változók közötti kapcsolatok vizsgálatára is kitérünk, melyek hozzájárulnak a célcsoportra jellemző trendek feltáráshoz, ezzel segítve a programok jövőbeni fejlesztését és sikerességét.

1. A VILÁG, AMELYBEN ÉLÜNK – AZ EGYES GENERÁCIÓK SZEMÉN KERESZTÜL

A világháború után tapasztalt megnövekedett születésszám hozta létre a **baby boomers**-nek nevezett generációt, akik **1946 és 1964 között** születtek. Ez a korosztály megszokta, hogy stabil körülmények veszik körül a társa-

dalomban és a munkahelyi közegben, így ők azok, akik a századforduló peremén a legnehezebben találták meg a helyüket az új és egyre inkább digitalizálódó világban. Ez a generáció a világ kinyílását a biztonság és kiszámíthatóság elvesztéseként élte meg. A világ (és az országhatárok) kitérülésével a tanulás és folyamatos megújulás képessége egyre nagyobb teret nyert, így ez a korosztály tapasztalta a legnagyobb csalódottságot, amikor a munkaerőpiacra frissen kikerülve szembesült azzal, hogy az egyén könnyen lecserélhetővé vált a munkahelyekért és érvényesülésért folyó versenyben (Wallace, 2006; Tari, 2010).

Az 1965 és 1975 között születettek az X generáció nevet kapták. Ők már az erősödő versenybe születtek és a szülők példáján keresztül szembesültek azzal, hogy a munkahelyek megszerzése és megtartása (ezáltal az életben történő boldogulás is) kihívásokkal teli folyamat, melyben saját képességeik és értékeik fejlesztése relatív biztonságot tud nyújtani. Ebben az időszakban következett be, hogy az írógépet felváltotta a számítógép, baljóslatúan jelezve, hogy a kétkezi munka lassan egyre kevesebbet fog érni (Wallace, 2006;

Levickaité, 2010; Tari, 2010). Ez a generáció már nagyon sok új lehetőséggel rendelkezett, de éppen ezért magáévá tette az állandó szorongást és teljesítménykényszert is.

Az ő gyerekeik alkotják az Y generációt (1980 és 2000 között születettek), akik már egy számítógépes világba érkeztek (Cheung-Harker-Harker, 2008). Tagjai otthonosan mozognak a számítástechnika és legfőképp az internet világában. Nemzetközi megnevezéseik sokat elárulnak a generáció értékrendjéről is: *Millenials*, *Generation Me*, melyek mind az erősödő narcisztikus hajlamokat, az én előtérbe helyezésének szükségességét és egyben kényszerét, a külvilágnak szóló „értékek” – pénz, siker és csillogás – hajszolását mutatják. Ők már nem ijednek meg a fokozott munkahelyi versenytől, hanem elvárásokat támasztanak a munkahelyek felé, és saját céljaik kiteljesedésének helyszínét látják benne. **A nagyszüleik történeteiből ismert munkahelyi biztonság már nem jelent sokat számukra, az idősebbek stabilitás iránti vágyát inkább bezárt-sággként, a lehetőségek kihagyásaként könyvelik el.** A biztonság és hovatartozás igénye azonban egyetemes emberi vágy, ennél fogva a közösségi terek kapcsolatformáló hatása soha nem látott méreteket öltött körükben (Tari, 2010; Levickaité, 2010).

Az egyes generációk közötti különbségek jelentősek, és ebben a technológiai fejlődés is nagy szerepet játszik. Az idősebbek által megélt tapasztalatok már elképzelhetetlenek a fiatalabb generáció számára, gondoljunk például az ismerkedés és a párkapcsolatok kialakulási folyamatának drasztikus megváltozására. Ezt a jelenséget a szakirodalom *generation gap*-nek nevezi, mely hűen tükrözi a generációk közötti szakadékokat (Ságvári, 2008; Levickaité 2010; Tari, 2010; Tari, 2011; Tóbi, 2013). Az Y generáció már nem rendelkezik a „régvi világ” értékrendszerének kapaszkodóival, a „minden lehetsz, bármi elérhető számodra” korszakát izgalommal, de egyben lebénító félelemmel éli meg. Ennek a jelenségnek a számlájára írha-

tó, hogy sokasodnak azok, akik nem lépnek ki időben az oktatási rendszerből, halogatják a családalapítást vagy munkába állást, illetve növekvő számban a harmincas éveikben is a szüleiknél laknak, míg próbálják kitalálni, hogy „mi leszek, ha nagy leszek”.

2. AZ Y GENERÁCIÓ MEGTORPANÁSÁT OKOZÓ PSZICHOLÓGIAI HATÁSOK

Az Y generáció idősebb tagjai egy olyan történelmi időszakban születtek és nőttek fel, amikor a körülöttük zajló politikai és gazdasági változások alapjaiban alakították át környezetüket, elég a Szovjetunió felbomlására, vagy a magyarok esetében a rendszerváltozásra gondolnunk. A generáció tagjai azonban még túl fiatalok voltak, hogy ezeket a változásokat érdemben elemezni tudják, így számukra a megnyíló határok és a technológia rohamos fejlődése volt az, ami reprezentálta a világot.

Követendő példára nem találtak a (nagy) szüleik nemzedékében, hiszen az ő korukban az egyes életutak még nyilvánvalóak voltak, kisebb szerepet kaptak a kiugró egyéni vágyak és ambíciók. Ez rengeteg bizonytalanságot eredményezett, az Y generáció tagjaira a lehetőségek tengere miatt már sokkal nagyobb teherként nehezedett a döntés súlya. Szüleik korában a gyermekkor a tanulás, míg a felnőttkor a pénzkereső tevékenység és a családalapítás köré szerveződött. **Ez a két szakasz ma már jelentős átfedést mutat, és időben is jelentősen elcsúszott.** Ennek hatására a szülőktől való pszichológiai függetlenedés is kitolódik időben, amit tovább erősít az egyre tovább tartó anyagi függés a szülői háztól. Ennek a pszichológiai megtestesülése a „Pán Péter szindróma” (Shaputis, 2004) és a posztadolencia jelensége, amikor az akár még a harmincas éveikben járók is a „mamahotel” kényelmét élvezik, és a „kapunyitási pánik” jeleit mutatják (Szvetelszky, 2005). Ezek a fiatalok azért torpannak meg, mert jelentős szorongást

okoz bennük, hogy olyan dolgokban kell döntést hozniuk, mint a szülőktől való elköltözés, házasság, gyerekvállalás vagy a munkavállalás (Tari, 2010). A szorongás ekképpen az Y generáció számára a nagybetűs élet elkezdésének halogatásában, a felelősségvállalás és a döntéshozatal elodázásában testesül meg.

Kitekintés az orosz fiatalok generációs sajátosságaira

Az orosz Y generáció képviselői országuk első igazi fogyasztói. A Szovjetunióban nem voltak márkák, azonban felbomlása után Oroszországot előntötték a nemzetközi piacon árult termékek, ami egybeesett a generáció első tagjainak születésével. Ők maguk már soha nem tapasztalták meg a Szovjetunió szűkösségét, azonban jelentősen hatott rájuk szüleik hirtelen megugró fogyasztási szokása. Az orosz fiatalok előnyben részesítik a magasabb minőséget biztosító nemzetközi termékeket, ami összefügg azzal, hogy a Szovjetunió összeomlása után a jó minőségű és híres nemzetközi márkák birtoklása egyfajta státuszszimbólumná nőtte ki magát (Khodyreva, 2017).

A Hays Group 18-30 éves orosz fiatalok körében végzett felmérése (2014) jelentős eltérést mutatott a többi országhoz képest, miszerint a válaszadók 58%-a erős, autokrata vezetési stílusú felettes irányítása alatt dolgozna legszívesebben, viszont **az előző generációkhoz képest jobban vágyanak képességeik és lehetőségeik bővítésére.** A teljes minta 11%-a volt vállalkozó, és további 76% mutatott vállalkozási kedvet a fiatalság részéről, melyet tovább erősít az oroszok elsőszámú karriercélja: az anyagi jólét megteremtése. Ezzel összefüggésben a válaszadók 99%-a nyitott a további (akár külföldi) tapasztalatok szerzésére szakmai előrelépés érdekében, amit 64% az első számú személyes céljaként azonosít (Hays, 2014). Ennek megfelelően, **a mobilitási programok is egyfajta személyiségfejlesztő szerepet tölthetnek be az orosz fiatalok számára, melyek célja elsősorban nem a külföldi karriertervek**

megalapozása, hanem a hazai munkaerőpiacra előnyös készségek és képességek megszerzése.

3. NEMZETKÖZI MOBILITÁS ÉS AZ „ERASMUS-JELENSÉG”

Az Y generáció tagjai számára az országhatár átlépése már a mindennapok része, nem kelt akkora szenzációt, mint az őket megelőző generációk esetében. Magabiztosan használnak idegen nyelveket és nem rettennek meg a kulturális különbségektől, hiszen a média és az internet révén betekintést nyernek más nemzetek életébe is.

A fiatalok az internet térhódításának következtében sokkal bátrabbak, jobban tolerálják és értik a különlegességeket (Xiang et al., 2015). Szükségük van az élményekre és az újdonság varázsára, tapasztalataikat pedig a közösségi média felületein hirdetik (Pendergast, 2010). Közös jellemzőjük, hogy **élvezik az életet, menekülnek a kötöttségek, az „unalmas napi robot” elől, és minél többet és gyorsabban szeretnének megtapasztalni a világból.** Mivel céljuk a megismerés, ezért megvalósításához kiemelt szükségük van a mobilitásra. Egy-egy felkeresett desztináció egyrészt személyiségépítő szimbólum, hiszen „kipipálhatják” azt „bakancslistájukon”, másrészt társadalmi megítélésükön is változtat.

Európa a világ legsokszínűbb kontinense, ha a kulturális, gazdasági vagy földrajzi különbségeket vesszük alapul (Lazányi-Holicza-Baimakova, 2017), viszont a nyelvi képességeik és a könnyen beszerezhető információk révén a fiatalok sokkal inkább úgy tekintenek az EU tagállamaira, mint saját országuk meghosszabbítására. **A célcsoport mobilitásának hatalmas lendületet adott az 1987-ben indított Erasmus program, melynek keretében már több mint 3 millió felsőoktatásban tanuló diák nyert ösztöndíjat külföldi utazás és tanulás támogatására. A program**

11 ország részvételével indult, mostanra pedig 33-ra növekedett a résztvevők száma. További partnerországok – köztük Oroszország – a nemzetközi kreditmobilitási program keretében érhetőek el az Erasmus+ programban (European Commission, 2014).

Az Erasmus programon keresztül az utazás és a szabadság érzése – mely az Y-generáció alapvető igényei közé tartozik – kombinálhatóvá vált a tanulmányokkal (Holicza-Fehér-Polgár, 2017). A többségnek ez jelenti az első külföldön töltött hosszabb időszakot, amikor kikerülnek a szülői házból vagy az addig megszokott komfortzónából (Malovics-Pronay-Kincsesne, 2015). A szemeszter során saját lábra állnak, alkalmazkodnak a helyi körülményekhez, kialakítják saját rendszerüket, életterületüket, egyetemre vagy dolgozni járnak, kulturális és kommunikációs készségeket fejlesztenek, tantárgyakat, projekteket teljesítenek angolul vagy a fogadóország nyelvén, nemzetközi tapasztalatokat, barátságokat és hasznos kapcsolatokat kötnek (Európai Bizottság, 2014; Van Mol, 2014).

4. MÓDSZER ÉS ADATOK

Tanulmányunk szakirodalmi és szekunder adatokra, valamint kvantitatív primer kutatásra épül, melyhez online kérdőívet használtunk az Y generációs orosz diákság körében. A kérdőív orosz nyelven, hólabda módszerrel került terjesztésre. A 15 kérdés demográfiai adatgyűjtést, a jövőbeni tervek felmérését, hazai, illetve a külföldi tanulmányok hatásait célozta Likert-skálát alkalmazó mátrixokon keresztül (ahol 1 = egyáltalán nem értek egyet, 2 = nem értek egyet, 3 = közömbös számomra, 4 = egyetértek, 5 = teljes mértékben egyetértek). Az adatok minőségét tekintve, a Cronbach-alfa teszt magas fokú megbízhatóságot eredményezett: 1. mátrix: $\alpha=0.871$, 2. mátrix: $\alpha=0.819$.

A teljes minta (n=302) értékelését követően a nemzetközi mobilitási programban részt

vett (n=67), illetve a nemzetközi tapasztalattal nem rendelkező (n=235) csoportokon összehasonlító elemzést végeztünk. Vizsgáltuk az egyes változók átlagértékeinek eltérését a mobilitás hatására, valamint adatkapcsolatokat, összefüggéseket kerestünk Pearson-féle korreláció és lineáris regresszió alkalmazásával.

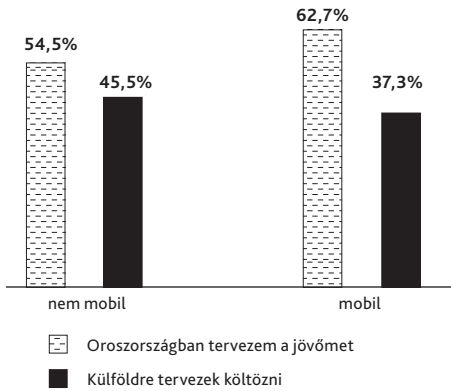
A demográfiai adatok tekintetében megállapítható, hogy a kitöltők átlagéletkora 22 év (szórás: 2,642), melyet a 18-30 éves korcsoportban határoztunk meg. A válaszadók többsége, 70,5%-a nő, míg 29,5% férfi. A minta közel 79,8%-ban alapképzéses diákokat reprezentál, 9,9% mesterképzésben, 7,6% felsőfokú szakképzésben, és 2,6% doktori képzésben vesz részt.

5. KVANTITATÍV KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A kutatási eredmények a következő ábrák segítségével kerülnek bemutatásra, illetve tárgyalásra. A „mobil” minta a nemzetközi mobilitási programban részt vett (pl.: Erasmus+ Kreditmobilitás) oroszországi diákok választait, míg a „nem mobil” a nemzetközi oktatási programban részt nem vett, csak hazai tanulmányokkal, illetve tapasztalatokkal rendelkező diákokat reprezentálja.

A megkérdezettek közel fele bizonytalanul reagált a mobilitási hajlandóság kérdéseire. A teljes elutasítás a nem mobil diákok között volt a legjelentősebb (34,5%), ők azok, akik még soha nem vettek részt hasonló programban, de nem is szeretnének. A biztosan igennel válaszolók többsége (44,8%) a már mobil csoportból került ki. A külföldi élmények jó alapként szolgálnak az ismétléshez, a diákok pozitívan tekintenek a további nemzetközi lehetőségekre, ezt az adatok közötti kapcsolat is igazolta ($r = ,291^{**}$, $p < ,001$; $\beta = ,214$, $p < ,001$). A mobilitási hajlandóság és a kor kapcsolata viszont statisztikailag szignifikáns negatív korrelációt mutat ($r = -,308^{**}$, $p < ,001$), így elmondható, hogy az életkor

növekedésével a mobilitási kedv csökken az orosz fiatalok körében, amit a regressziós elemzés is megerősített.

1. ábra A fiatalok lakóhellyel kapcsolatos jövőbeni tervei

A fiatalok többsége Oroszországban képzelel el a jövőjét, azonban igen magas a külföldi életet tervezők aránya is. A nemzetközi tapasztalattal nem rendelkezők 54,5%-a maradna országon belül, 45,5% pedig külföldön képzelel el az életét (1. ábra). A mobilitásban már részt vett hallgatók 62,7%-a belföldön szeretne érvényesülni, míg mindössze 37,3% tervez külföldön élni. Szembetűnő a ~25 százalékpontos eltérés, ami magyarázható lehet többek között a külföldi tapasztalatoknak köszönhető realisabb látásmóddal, a fogadó országok és Oroszország különbségeinek, a konkrét nehézségek és kihívások ismeretével. Ezzel ellentétben, a csak tervezgető kortársaik pozitívabb fényben látják a külföldi életet, mivel nincs összehasonlítási alapjuk, sosem léptek ki (huzamosabb időre) a komfortzónát biztosító hazai környezetükből. **Az összehasonlítás alapján a nemzetközi mobilitás 12,2%-kal csökkenti az orosz diákok elvándorlási szándékát.** Ennek megfelelően, Oroszország esetében megerősítést nyert Feyen és Krzaklewska (2013) állítása, miszerint a (rövid távú) hallgatói mobilitás nem okoz „agyelszívást” (*brain-drain*). Szignifikáns kapcsolat nem

volt mérhető a két változó között ($r = -,069$, $p = ,233$), viszont negatív szignifikáns korreláció fedezhető fel a jövőbeni tervek és a magabiztosság között ($r = -,203^{**}$, $p < ,001$), melyet a regressziós vizsgálat igazolt. A magabiztosság értékének csökkenésére az elvándorlás értéke nő, miszerint **a bizonytalanabb réteg külföld felé orientálódik, a magabiztosabb fiatalok pedig országon belül terveznek.**

A munkavállalással kapcsolatos tervek tekintetében mérhető különbségek a nemzetközi tapasztalattal rendelkezők körében jelentkeznek. A kis- és középvállalkozások, startupok, valamint az állami szektorok iránti érdeklődés csökkent a multinacionális vállalatok javára – a nem mobil csoporthoz képest. Ez nagy valószínűséggel a mobilitás során elért idegennyelvi, kommunikációs és kulturális készségek fejlődésének tudható be, melyeket a multinacionális munkakörnyezet megkövetel. Általánosságban elmondható, hogy **a nemzetközi diákok szívesen folytatják pályafutásukat nemzetközi környezetben** (Holicza-Tóth, 2018). A nem mobil csoport tagjait közel egyenlő arányban (~30%) osztja meg a KKV, multinacionális és az állami szféra. A civilszervezetek, NGO-k mindkét csoport esetében kb. 10%-os arányt képviselnek.

A következő táblázatok szemléltetik a nem mobil és mobil diákok körében Likert skálán (1-5) mért értékek átlagát az egyes területeken, valamint azok előjeles, százalékos eltérését. A legalacsonyabb értékeket bekarikázva, a legmagasabbakat pedig négyzetben jelöltük.

Változók	Nem mobil	Mobil	Eltérés (%)
Magabiztos vagyok a készségeimem illetően	3,78	4,18	+7,92
Tisztában vagyok az erősségeimmel és a gyengeségeimmel	4,21	4,24	+0,61
Új helyzetekben is képes vagyok reagálni és alkalmazkodni	4,26	4,40	+2,87
Kritikus módon kezelem az információkat	4,32	4,13	-3,70
Toleráns vagyok más viselkedésével és értékrendszerével kapcsolatban	4,36	4,39	+0,53
Nyitottan gondolkodom és állok a kihívásokhoz	4,44	4,40	-0,71
Aktívan tagja vagyok a közösségemnek	3,59	3,85	+5,19
Napi szinten követem a világban történő eseményeket	4,03	4,25	+4,48
Képes vagyok önálló döntéseket hozni	4,51	4,46	-0,87
Képes vagyok más kultúrával rendelkező emberekkel együttműködni	4,40	4,55	+3,04
Érdeklődöm az európai témák, kérdések iránt	4,10	4,34	+4,82
Európainak érzem magam	3,39	3,60	+4,11
Tisztában vagyok a társadalmi és politikai fogalmakkal	4,48	4,33	-2,96
Növeltem a szakmai vagy szektorspecifikus készségeimem	3,88	4,00	+2,38
Nőtték az esélyeim egy új vagy jobb munkahelyhez	3,16	3,78	+12,37
Egyértelműbb elképzelésekkel rendelkezem a karrieremmel kapcsolatban	3,42	4,01	+11,87
Jó lehetőségeim vannak szakmai gyakorlatos pozíciók megszerzésére	3,17	3,76	+11,90
Képes vagyok nagy felelősséggel járó feladatok ellátására	3,83	4,13	+6,09

1. tábla A nem mobil és mobil csoportok Likert skálán mért értékeinek összehasonlítása átlag alapján

A nem mobil csoport a legkevésbé magabiztos a (hazai) tanulmányaik, illetve végzettségük munkaerőpiaci értékével kapcsolatban. A három karrierrel kapcsolatos változó a legalacsonyabb értékeket produkálta, viszont itt jelentkezett a legnagyobb növekedés a mobilitás hatására: 11,87%-12,37%. Eszerint **a nemzetközi tapasztalat rendkívül elismert, és nagy előnynek számít az orosz frissdiplomás körében.** A mobil csoport legalacsonyabb értékét 4%-os emelkedést követően az „európainak érzem magam” állítás mutatta. Ez a réteg a kulturális együttműködés területén tűnik a legmagabiztosabbnak (4,55). A kritikus információkezelés mutatja a legnagyobb

negatív irányú eltérést a mobilitást követően, a diákok kevésbé magabiztosak ezen a területen, beleértve a társadalmi és politikai fogalmakkal kapcsolatos tudásukat is. Feltehetően, ez ösztönző hatást kiváltva magyarázza a külföldi szemeszterüket követő aktívabb részvételt a közösségük ügyeiben, valamint a megnövekedett figyelmüket a világ és Európa történései iránt. A kizárólag hazai tanulmányokat folytatókhoz képest, **a nemzetközi mobilitásban résztvevők fejlődése a magabiztosságban is egyértelmű,** a készségek közül ez mutatja a legnagyobb mértékű, közel 8%-os növekedést, a két változó közti korreláció szignifikáns ($r = ,157^{**}$, $p = ,006$). A magabiztosság

növekedése erős, pozitív irányú kapcsolatot mutat az 1. táblázat legtöbb változójával, kivélt képeznek: tolerancia, európai témák iránti érdeklődés, valamint a társadalmi és politikai fogalmak ismerete. A toleranciaszint növekedése a nyitott gondolkodással áll a legerősebb kapcsolatban, és szintén szignifikáns korreláció mérhető a kritikus gondolkodással, kulturális együttműködéssel, nemzetközi témák követésével, európai identitástudattal, továbbá a 2. táblázatban található csapatmunkával és a kreatív önkifejezéssel mint fejlesztendő készségekkel.

A 2. táblázat a válaszadók sikeres jövőbeni karrierjéhez vezető további fejlődési szükségességet szemlélteti különböző készségek (változók) mentén. **A nem mobil diákok a különböző kultúrák értékeinek elismerését tartják a legkisebb hiányosságuknak, véleményük szerint ők már rendelkeznek ezzel a készséggel** megfelelő szinten, illetve kevésbé lesz rá szükségük a szakmai sikerek eléréséhez. A két csoport között ez az érték érte el a legnagyobb,

közeli 10%-os növekedést, miszerint a mobil társaik már sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítanak ennek. Külföldi tapasztalataik hatására felfedezték mint sikertényezőt, és további fejlődést várnak el maguktól e területen.

Az 1. táblával ellentétben, a külföldön töltött idő során szerzett tapasztalatok és új látásmód a mobil csoport értékeit csökkentik, így adva számot a nemzetközi közeg generálta fejlődésről. A legkisebb értékek jelzik azokat a területeket, ahol a legkevésbé tartják szükségesnek a további fejlődést, így a negatív előjeles eltérés a mobilitás eredményeit, illetve a nagyobb magabiztosságot igazolja. A pozitív eltérés további hiányosságokra utal. A mobil csoport eredményeit tekintve, a legtöbb területen csökkentek a nem mobil csoport aggályai, leginkább (-8,08%) az analitikus készségek terén, melyek véleményük szerint kisebb kihívást jelentenek majd a jövőben. **A problémamegoldó készségeknél mért értékek szintén nagyobb eltérést mutatnak, így ez esetben is megállapítható a mobilitás kedvező hatása.**

Változók	Nem mobil	Mobil	Eltérés (%)
További fejlődésre van szükségem a logikus gondolkodás és analitikai készségek terén	4,61	4,21	-8,08
További fejlődésre van szükségem a problémamegoldó készségek terén	4,66	4,43	-4,62
További fejlődésre van szükségem az önállóan végzett tanulás tervezésében és megvalósításában	4,51	4,46	-0,87
További fejlődésre van szükségem a számítógép, internet és közösségi média használatának területén	4,65	4,43	-4,28
További fejlődésre van szükségem az ötleteim megvalósításához a gyakorlatban	4,29	4,16	-2,5
További fejlődésre van szükségem a különböző kultúrák értékeinek elismerésében	3,88	4,34	+9,33
További fejlődésre van szükségem a feladatok hatékony tervezésében és szervezésében	4,47	4,28	-3,69
További fejlődésre van szükségem a csapatmunka területén	4,52	4,43	-1,81
További fejlődésre van szükségem a kreatív önkifejezésben	3,97	4,06	+1,7

2. tábla A nem mobil és mobil csoportok Likert-skálán mért átlagértékeinek összehasonlítása a további fejlődési szükségesség szerint (karrier-szempont)

A 2. tábla változói között számos kapcsolat fedezhető fel, ezek közül az analitikus és a problémamegoldó képességek ($r = ,600^{**}$, $p < ,001$), valamint a kreatív önkifejezés és a kulturális elfogadás ($r = ,528^{**}$, $p < ,001$) korrelációja a legerősebbek.

A kulturális elfogadás értékei a 20-21 éves korosztály női válaszadóinak körében a legmagasabbak, ez egybeesik a mobilitási hajlandóság mintájával. A korrelációs és regressziós vizsgálatok eredményeképp elmondható, hogy a kulturális elfogadás növekedéséhez nagyban hozzájárul a mobilitási részvétel ($\beta = ,371$, $p = ,003$), a kreatív önkifejezés készsége ($\beta = ,410$, $p < ,001$), a világban történő események követése ($\beta = ,162$, $p = ,006$) és az aktív polgárság ($\beta = ,214$, $p < ,001$) az orosz fiatalok körében. A nők elfogadóbbak ($r = ,187^{**}$, $p < ,001$; $\beta = ,398$, $p = ,001$) a férfiakkal szemben, az életkor növekedése viszont negatívan hat erre a változóra a teljes mintán.

6. ÖSSZEGZÉS

Az Erasmus+ programnak köszönhetően Oroszország felsőoktatási intézményei és diákjai is részt vehetnek az Európai Unió mobilitási programjaiban. A viszonylag újkeletű lehetőségekre az orosz fiatalok még bizonytalanul reagálnak, ezért a program sikerességének érdekében elengedhetetlen a célcsoport hozzáállásának feltérképezése, valamint a már mobil hallgatók tapasztalatainak és fejlődésének értékelése.

Megállapítható, hogy a mobilitási hajlandóság és a kulturális elfogadás, nyitottság leginkább a 20-21 éves korosztályra jellemző, azon belül is a női válaszadókra. Az életkor emelkedésével ezek a változók csökkenő értéket mutatnak. A mobilitásban részt vett hallgatók nyitottabbak lettek a további nemzetközi programokon való részvételre, ami erősen összefügg azzal, hogy tapasztalataik által magabiztosabbnak és szakmailag felkészültebbnek érzik magukat, véleményük szerint ez a mun-

kaerőpiacon való elhelyezkedésüket is nagyban elősegíti. A nemzetközi tapasztalattal és a magasabb önbizalommal rendelkező diákok nagyobb arányban tervezik jövőjüket Oroszországban, mint a mobilitásban részt nem vevő és bizonytalanabb társaik. A két csoport közti eltérések és az adatkapcsolatok alapján kijelenthető, hogy a nemzetközi közeg számos területen generált fejlődést a résztvevők körében. A kulturális tudatosság mint érték növekedésére statisztikailag szignifikáns hatással van a nemzetközi mobilitás, a kreatív önkifejezés készsége, a világ eseményeinek követése és az aktív polgárság.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást és a jelen közlemény megírását az Emberi Erőforrások Minisztériumának Új Nemzeti Kiválóság Programja támogatta.

Irodalomjegyzék:

- Cheung, L., Harker, D., és Harker, M. (2008). *The state of the art of advertising from the consumers' perspective: a generational approach*. Marketing Review, 8(2), pp.125–46.
- European Commission (EC). (2014). *Effects of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Feyen, B., Krzaklewska E. (szerk.) (2013). *The ERASMUS Phenomenon-Symbol of a New European Generation? Vol. 1*. Bern: Peter Lang
- Hays Group (2014). *A report into the workplace needs, attitudes and aspirations of Gen Y Russia*. [online] https://social.hays.com/wp-content/uploads/2014/10/HAYS_REPORT_RU_VERSION_V2.pdf (Utolsó letöltés: 2018.10.19.)

- Holicza, P., Fehér-Polgár, P. (2017). *The role of IT in international student mobility: The Y-generation case*. In: 2017 IEEE 15th International Symposium on Intelligent Systems and Informatics (SISY), pp.147–150.
- Holicza, P., Tóth, K. (2018). *Erasmus Student Exchange: Key Motivations and Future Expectations of Participants*. In: Legal, Economic, Managerial and Environmental Aspects of Performance Competencies by Local Authorities. Nitra: Slovak University of Agriculture in Nitra, pp.178–184.
- Khodyreva, A. (2017). *Understanding Russian Millennials: Five Top Tips For Building Your Brand, PBN Hill+Knowlton Strategies*. [online] www.hkstrategies.com/russia/en/understanding-russian-millennials-five-top-tips-building-brand/ (Utolsó letöltés: 2018.09.01.)
- Lazányi, K., Holicza, P., Baimakova, K. (2017). *Different Cultures – Different People*. In: Nedelko, Z. Brozowski, M. (szerk.) *Exploring the Influence of Personal Values and Cultures in the Workplace*. Hershey, Pennsylvania: IGI Global, pp.183–200.
- Levickaitė, R. (2010). *Generaitons X, Y, Z: How social networks form the concept of the world without borders (the case of Lithuania)*. LIMES, 2, pp.170–183.
- Malovics, E., Pronay, Sz. és Kincsesné V. B. (2015). *Az „Erasmus-nemzedék” útra kel – Y generációs egyetemisták külföldi utazási motivációinak és szokásainak feltárása*. Marketing & Menedzsment, 2015(1), pp.43–57.
- Pendergast, D. (2010). *Getting to Know the Y Generation*. In: Benckendorff, P., Moscardo, G. és Pendergast, D. (szerk.) *Tourism and Generation Y*. Boston: CAB International.
- Ságvári, B. (2008). *Az IT-generáció – Technológia a mindennapokban: kommunikáció, játék és alkotás*. Új Ifjúsági Szemle, 4, pp.47–56.
- Scott, J., Marshall, G. (2005). *Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Shaputis, K. (2004). *The Crowded Nest Syndrome: Surviving the Return of Adult Children*. Olympia, WA: Clutter Fairy Publishing.
- Szvetelszky, Zs. (2005). *A kapunyitási pániktól a nagymama-elméletheig. A családi élet szerepváltozásai*. Budapest: Pont Kiadó.
- Tari, A. (2010). *Y generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*. Budapest: Jaffa Kiadó.
- Tari, A. (2011). *Z generáció*. Budapest: Tercium Kiadó Kft.
- Tóbi, I. (2013). *A fiatalok fogyasztása, tartalomfogyasztása – Irodalomkutatás*. Készült a TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016-Tudománykommunikáció a Z generációnak projekt keretében. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Van Mol, C. (2014). *Intra-European student mobility in international higher education circuits: Europe on the move*. Berlin: Springer.
- Wallace, J. E. (2006). *Work commitment in the legal profession: A study of Baby Boomers and Generation Xers*. International Journal of the legal profession, 2, pp.137–151.
- Xiang, Y., Ribbens, B., Linna, F., és Weibo, C. (2015). *Variation in career and workplace attitudes by generation, gender, and culture differences in career perceptions in the United States and China*, Employee Relations, 37(1), pp.66–82.

ACCIPE ECCLESIAM!

Az investitúraharc jelentősége a szekularizáció folyamatában¹

Jancsó András

Pázmány Péter Katolikus Egyetem ◊ Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Politikatudomány mesterszak
NÉMETORSZÁG, rövid tanulmányút

Szeptember 19-én töltötte be 88. életévét Ernst-Wolfgang Böckenförde, aki 1983 és 1996 között 13 éven keresztül a Német Szövetségi Alkotmánybíróság bírójaként tevékenykedett. Bírói munkássága mellett komoly jelentőséggel bír jog- és politikafilozófiai gondolkodása. Jelen dolgozatban arra vállalkozom, hogy a magyar politikai gondolkodásban² méltánytalanul ritkán idézett Böckenförde munkásságának egy szűkebb szegmensét megvizsgáljam.

Böckenförde-paradoxon néven vált ismertté az azóta már önálló karriert befutó tézise, miszerint „a liberális, szekuláris állam olyan előfeltételeken alapul, amelyeket saját maga nem tud garantálni” (*Böckenförde, 1991, p.112, saját ford.*). Ezt a megállapítást szinte minden kurrens politikafilozófiai és társadalmi gondolkodó előszeretettel idézi, így eredeti kontextusától megfosztva számtalan jelen-

tésmódosulás is megfigyelhető a dilemma recepciótörténetében. A közelmúltban elhunyt, nyugalmazott mainzi püspök, Karl Lehmann³ egy 2002-ben megjelent tanulmánykötetben hívja fel a figyelmet a tézis erodálásának veszélyére. Ahhoz, hogy a veszély mibenlétére rámutassak, szükséges mindenekelőtt az említett tézist összefoglalni, majd ezt követően nyílik lehetőség, hogy a dolgozat fő témájára fókuszáljak. Arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a dilemmához szorosan kapcsolódó böckenfördei felfogást, amely szerint a **szekularizáció elve jóval a Francia Forradalmat megelőző investitúraharcban gyökerezik**. Ezt követően pedig párhuzamot kívánok vonni Böckenförde ebbéli felfogása és Molnár Tamás vonatkozó munkássága között.

Már 1820-ban Hegel *A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlat*a című művében a modern államot egy olyan lőporos hordóhoz hasonlította, amelyhez csak a gyújtózsínorra van szükség (*Hegel,*

- 1 A tanulmány megvalósulásához az inspiratív környezetet a berlini Collegium Hungaricum Incubator programja biztosította.
- 2 Fontos kiemelni a magyarországi recepcióból Hörcher Ferenc angol nyelvű írását: Hörcher F. 2014. „*Prepolitical Values? Böckenförde, Habermas and Ratzinger and the use of the Humanities in Constitutional Interpretation*” in uő.: A bölcsészettudományok hasznáról/Of the Usefulness of the Humanities. Budapest: L'Harmattan. pp.87–101.
- 3 Karl Lehmann (1936–2018) 1983–2016 között mainzi megyéspüspök. 1987 és 2008 között a Német Püspöki Konferencia elnöke. 2001-ben II. János Pál pápa bíborossá kinevezte.

1983, p.342). Azonban ügyelni kell rá, hogy míg Böckenförde egyértelműen a szekuláris, liberális demokrácia kritikáját fogalmazza meg, addig Hegel egész egyszerűen nem használja ezt a kifejezést. Ugyan Francis Fukuyama közismert munkájában egy olyan vulgarizált Hegel-interpretációt alkot (Fukuyama, 1994, pp.289-303), amelyben Hegel napjaink liberális demokráciájának színében tűnik fel, azonban a német filozófus a Francia Forradalom tapasztalataiból kiindulva a képviseleti demokráciát teljes mértékben elutasította (Brunner–Conze–Koselleck, 1999, p.119). A „liberális” szó bár létezett a korban, de nagyon homályosan használták bizonyos szabadságjogok híveire. A „demokrácia” pedig inkább negatív jelentést hordozott, szemben a „republikánizmussal” (Uő., pp.116-21). Hegel sokkal óvatosabban fogalmaz – az államfelfogása autonóm vonásokat tartalmaz, és inkább a hobbes-i és rousseau-i államfelfogáshoz közelítenek. Tehát, **bár az állam kritikájának megfogalmazása évszázadok óta visszatérő témája a filozófiatörténetnek, mégis Böckenförde tézise egy olyan minőségi nóvumot tartalmaz, ami később olyan mérföldkővet jelentő vita kiindulópontjává tudott válni, mint a 2004-es Ratzinger-Habermas dialógus.**

Böckenförde tézise, melyet fentebb már idéztünk, világos. Hörcher úgy fogalmaz, hogy a paradoxon lényege „az a belátás, hogy a liberális demokrácia nem képes garantálni azoknak az értékeknek a társadalmi újratermelődését, amelyeknek működése alapul” (Hörcher, 2016, p.824). Böckenförde olyan transzcendentális tézist alkot, ahol a liberális államot biztosító jogrend a társadalom kohézióján alapul. Ez a kohézió azonban nem jogi természetű, hanem morális, illetve vallási alapokon nyugszik, a „premodernnek” vagy „irracionalisnak” nevezett szférába nyúlik vissza. Geréby György megállapítása szerint, „Böckenförde szemléletének fontos következménye, hogy a társadalmi intézmények változhatnak: jobbra és rosszabbá válhatnak, sőt adott

esetben szét is eshetnek” (Geréby, 2005, p.1386). Tehát **Böckenförde felvállalja az elméletéből következő pesszimizmust, de egyúttal cselekvésre kész. A liberális demokrácia a társadalom energiabefektetése nélkül nem képes fönmaradni. Azaz a kohéziós elemek: a jogrend morális, illetve vallási alapelveinek folyamatos fenntartása és továbbörökítése, a közösség felelőssége** (Böckenförde, 1991, p.113, saját ford.).

Ennél a megállapításnál kell felidézni Lehmann bíboros aggodalmát: „ismételten kétkedtem abban, hogy a Böckenförde-tézist megfelelően megértették-e és használják-e” (Lehmann, 2002, p.27, saját ford.). Aggodalma abból fakad, hogy „nem ritkán az érvelést úgy értelmezik, mintha a vallási-világnézeti semlegesség és a társadalmi pluralizmus miatt az állam teljes mértékben lemondana az erkölcsi viszonyokról való gondolkodásról” (Uő.). Lehmann megállapítása szerint – amely összhangban van Böckenförde felfogásával –, bár az állam valóban nem tudja garantálni a szükséges alapfeltételeket, „de természetesen ápolhatja és elősegítheti őket” (Uő.). Ezzel a kiegészítéssel válik a Böckenförde-paradoxon teljessé, ugyanis esélyt ad arra, hogy az állam működése mögött megjelenjenek a közösség értékei.

Bár a lehetőségi feltétel adott, napjaink aránytévesztései, amelyek lehetővé teszik a liberális demokráciából az illiberalizmus felé tolódást a relativizmus és naturalizmus árnyékában, ellehetetlenítik az objektív helyes és helytelen közötti megkülönböztetést. Azaz úgy tűnik, hogy a liberális demokrácia nem kíván élni az eséllyel, ami az önsorsrontó voltától felszabadíthatná. A világnézetileg semleges, szekuláris állam nem kíván teret adni azoknak az előfeltételeknek, melyek életre hívták. Ez pedig elvezet minket jelen dolgozat fókuszpontjához. Ugyanis a napjainkban észlelhető krízisfolyamatok nem újszerűek.

Maga Böckenförde is immáron több mint 40 éve fogalmazta meg kritikáját. Sőt, Lehmann felhívja a figyelmet rá, hogy Böckenförde

már 1964-ben megfogalmazta ezt a tézisét (Lehmann, 2002., p.24, saját ford.). Ebben az évben szerezte meg habilitációját Münsterben és lett a Heidelbergi Egyetem oktatója. 1964 októberében meghívást kapott a híres heidelbergi alkotmány- és közigazgatási jog professzortól Ernst Forsthoftól az ún. *Erbacheri előadásokra*, ahol *Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation* címmel tartott előadást. Ez az előadása három évvel később, 1967-ben Forsthoff 65. születésnapjának alkalmából jelent meg a *Säkularisation und Utopia: Ebracher Studien* című ünnepi tanulmánykötetben (Uo.). Előadásának első felében arra mutat rá, hogy **a szekuláris állam jóval régebbi alapokon nyugszik, mint ahogy azt a közgondolkodás véli.**

Különösen fontos megállapítás ez, hiszen maga a Böckenförde-paradoxon egy olyan fejezet végén található, amely megállapítja, hogy a modern állam megjelenése a szekularizáció folyamatával szoros összefüggésben van (Böckenförde, 1991, p.112, saját ford.). Az ezredforduló elején Böckenförde úgy írja le ezt a jelenséget, hogy „*a folyamat akkor fejeződött be, amikor az állam már nem talált alapot egy adott vallásban, hanem inkább világi közösségként értette magát világi feladatokkal és célokkal, amelyek alapvetően semlegesek voltak a vallással szemben, és garantálták az egyén és a vallási közösségek vallásgyakorlásának szabadságát*” (Böckenförde, 2002, p.19, saját ford.).

Az 1964-es előadás súlyát az adja, hogy ennek a folyamatnak – a szekularizáció folyamatának – forrását az investitúraharcba jelöli meg. Úgy véli, hogy a *Dictatus papae*-ban megtestesülő „új rend” túlmutat önmagán. Nem pusztán a császárság deszakralizációja történik meg, hanem ezzel együtt a politikai rend is kiteszártatott a szakrális szférából (Böckenförde, 1967, p.79, saját ford.). Bár Böckenförde kellő meggyőződéssel érvel amellett, hogy az investitúraharc a szekularizáció folyamatának origója, azonban érdemes e kijelentést mélyrehatóan megvizsgálni. Ugyanis maga Böckenförde is megállapítja, hogy a szekularizáció ebben az

„első szakaszában” csak a szakrálístól való fel szabadulást jelenti, nem pedig a vallási alapok teljes felszámolását (Uő., p.81, saját ford.).

Joseph Canningnek, a Cambridge Egyetem kutatójának átfogó munkája a középkori politikai gondolkodás történetéről árnyaltabb képet ad az investitúraharc szerepéről a szekularizáció folyamatában. **Látni kell, hogy maga az investitúraharc sem kezelhető egy egységes folyamatként, hiszen az eredetileg a szerzetesi megújulás által ösztönzött reformok kezdetben spirituális jellegűek voltak, amelyek a klérust hivatottak elszakítani a világi befolyástól** (Canning, 2002, p.127). Canning két korabeli gondolkodót – Petrus Damianit és Humbertust – ajánlja figyelmünkbe, akiknek a munkásságát követve kirajzolódik előttünk az investitúraharc többértelmű értelmezési lehetősége.

Accipe ecclesiam! (Fogadd az egyházat!) – hangzott el az uralkodó szájából a püspöki jelvények átadásakor a mondat (Uő., p.128), mely rávilágít az investitúraharcok lényegére. Ugyanis bár a reformok alapjaiban támadták az egyházi hivatalok adásvételét, a simóniát, és igyekeztek csökkenteni a világi befolyást az egyházi kinevezések során (Uő., p.127), a kánoni választás megújítása egy jóval nagyobb akadályt jelentett, hiszen „már kialakult az egyházi tisztviselők világi investitúrájának szokása” (Uő., p.128), ahogy azt a fenti mondat is szimbolizálja. Ezért válik különösen izgalmassá a Canning által kínált párhuzam a két szerző között, ugyanis Damiani „*a világi investitúrát önmagában mindaddig nem ellenezte, amíg nem járt simóniával*” (Uo.). Ezzel szemben pedig Humbertus „teljesen elvetette a világi investitúrát azon az alapon, hogy a király egyszerű világgé nem ruházhat fel spirituális hivatallal egy klerikust, sőt az egyház java érdekében épp a papok ruházzák a hatalmat a királyokra” (Uő., p.129).

Jelen dolgozat keretei nem teszik lehetővé, hogy az investitúraharc eseményeit mélyrehatóan ismertessük, azonban fontos megemlíteni Canning vonatkozó konklúzióját:

„a keresztény közösségek egységének általános kontextusában a Henrik-féle megközelítés a hagyományos, a gregoriánus pedig az újító, amennyiben ez játszotta a katalizátor szerepét a két hatalom folyamatos szétválasztásában, és hosszú távon hozzájárult a királyság szekularizációjához azáltal, hogy megfosztotta a királyt papi tulajdonságaitól” (Uő., p.152). Erre utal Böckenförde is, amikor felhívja a figyelmet arra, hogy a pápai törekvések, amelyek az egyház hatalmi fölényének megszerzésére irányultak, csak azzal az előfeltétellel tudtak megvalósulni, ami a világiasság és a politikai szekularizáció elvének elismerését jelentette (Böckenförde, 1967, p.80, saját ford.).

Látni kell azonban, hogy az investitúra-vita lezárását jelentő 1122-es wormszi konkordátum, amely rögzítette, hogy az uralkodó lemond az investitúra jogáról és ezzel elfogadja a kánoni választást és a szabad püspökszentelést, a gyakorlatban nem tudott valós megoldást jelenteni az egyház és a világi hatalom szétválasztásának igényére. Ugyanis a pápa ezzel párhuzamosan hozzájárult, hogy az uralkodó adományozza az ún. regaliát, amelyet hűbéri eskü követett a felszentelést megelőzően, ami tulajdonképpen „aláásta az egyház szabadságának alapelvét” (Canning, 2002, p.156). Tehát az investitúraharc, bár saját korában nem járt az egyházi és világi szféra tényleges elválasztásával, sőt egy olyan köteléket szőtt a két hatalom között, amely a függőségi viszonyok új dimenzióját nyitotta meg. Azonban az a böckeförde-i feltevés, miszerint a szekuláris állam kialakulásának gyökerei az **investitúraharcig nyúlnak, megállja a helyét, hiszen az investitúra során megfogalmazódó különbségtétel a szakrális és a világi szféra között** „a 12. század második felében a világi politikai eszmék folyamatos megszilárdulásának alapjául szolgált” (Uő., p.160).

Böckenförde felfogásához – az investitúraharc jelentőségét tekintve a szekularizá-

ció folyamatában – a magyar szerzők közül leginkább Molnár Tamás képvisel hasonló álláspontot. Molnár jóval messzebről indítja érvelését. Úgy véli, hogy már Hellász történetében megfigyelhető (Molnár, 1992, p.183) az a deszakralizációs folyamat, amely az investitúra-vitában is jelentkezni fog.⁴ A politikában jelentkező lényegi változásokat a hatalom deszakralizációjával írja le, aminek során „a nagy civilizációk a közösség szent szervezete, az isteni parancsra történt alapítás felől fokozatosan népszerű és individualista társadalmi szerkezet felé fordulnak” (Uo.). A középkori *Respublica Christiana* egységének felbomlása Molnár szerint egy hasonló deszakralizációs folyamat, amely az investitúraharcok során jelentkezett először. A *Respublica*, melyben az isteni adományozás révén együtt létezik eredeténél fogva a teokratikus és politikai dimenzió a pápa és császár küzdelmeiben kezdett különálló entitássá válni. Bár láthattuk, hogy a konkordátum nem eredményezett valós szétválasztást, Molnár is felhívja rá a figyelmet, hogy „a középkori kereszténységben az állam és az egyház, a palota és a templom összecsapása a kettő végleges szétválasztásához vezetett” (Uő., p.187) végül. Molnár koncepciójában azonban az egységes keresztény közösség felbomlása egy olyan civilizációfelfogásba ágyazódik, ahol a „civilizációk sorsa általában a deszakralizálódás, majd a hanyatlás” (Uő., p.184).

Molnár *A pogány kísértés* című munkájában még tovább megy, és amellett foglal állást, hogy a kereszténység általános jelleggel bír deszakralizációs hatással a világra. Ezáltal pont a kereszténység fogja megtagadni a világtól azt a szakrális jelleget, amelyet a hagyományos, vagy a kereszténység szemében pogány vallások tulajdonítottak neki. Úgy véli, hogy a keresztény civilizáció állandó alkalmat keres a deszakralizációra, „mert racionális összetevője önmagától nem ismeri a határokat, amelyeken túl elszáritó racionalizmussá válik”

4 Molnár Tamás a kereszténység inherehs szekularizációs tendenciáját Marcek Gauchet munkásságára alapozza.

(Molnár, 2000, p.110). Molnár szerint, bár az egyház igyekszik óvni magát a „demitologizálás és deszakralizálás kísérleteitől” (Uo.), azonban az egyház vezetőinek elbizonytalanodásából fakadó szkepticizmus az egység megbomlásához vezet.

Böckenförde és Molnár gondolatisága között ugyan fellelhetők hasonlóságok, azonban míg a német szerzőnél az investitúraharc alapvetően epizód jellegű és történeti kontextusba ágyazódik, addig a Molnár-féle deszakralizációs elmélet egy nagyobb metafizikai jellegű koncepcióban értelmezendő. Bár ez alapján nem vonható egyértelmű párhuzam a két szerző között, azonban mégis további gondolkodásra késztet felfogásuk. **Mind a deszakralizáció, mind a szekularizáció folyamata az egyház és az objektív helyes és helytelen, a morális keretrendszer megbomlását idézi elő.**

A probléma ebből fakadóan kettős jelentőséggel bír. Egyrészt felveti annak a kérdését, hogy mennyiben léteznek azok az előfeltételek, melyeket Böckenförde a liberális demokrácia alapjának tekint, és amelyeket a szekuláris állam nem képes biztosítani? Másrészt, ha sikerül pozitív választ adnunk az első feltevésünkre, akkor mennyiben képesek ezek az előfeltételek a deszakralizáció és a szekularizáció szorításában egy új centrum alapjaivá válni? A kérdésekre a választ jelen keretek között természetesen nem lehet megadni, hiszen egy jóval mélyebb filozófiai válság irányába terelne minket. Azonban mindenképp megfontolásra érdemes, hogy a szekularizáció végső soron nem csak negatívumot produkált. Sőt, fontos rögzíteni, hogy maga Böckenförde sem vitatja a szekularizáció létjogosultságát (Böckenförde, 1967, p.76, *saját ford.*).

Lehmann hívja fel a figyelmet arra, hogy a vallás és az erkölcs „felszabadítása” az állampolgárok részére nem csupán a felelősség átruházása az egyénre, hanem az államtól is megköveteli, hogy pozitív módon teret adjon azoknak az erőknek, amelyek előmozdítják

és ápolják ezt az ethoszt (Lehmann, 2002, p.28., *saját ford.*). A szekularizáció későbbi folyamatában megjelenő vallásszabadság rámutat arra, hogy nemcsak negatív, hanem pozitív tartalma is van, amennyiben a vallásszabadság (*Religionsfreiheit*) magában foglalja a polgárok vallomás szabadságát (*Bekennntnisfreiheit*) is (Uo.). A vallomás szabadsága pedig elvezet minket napjaink küldetéséhez. Mezei Balázs a magyar vallás szót ugyanis nem a *religio*, hanem a *confessio* latin kifejezésből eredezteti, majd pedig a *soliloquium* szóval köti össze (Mezei, 1998). Az így felfogott vallás pedig Mezeinél nem más, mint a – nyelvjátékán keresztül létrejött – vallomás: az igazság megvallása.

Irodalomjegyzék:

- Böckenförde, E. W. (1967). *Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation*. In: Säkularisation und Utopia: Ebracher Studien. Ernst Forsthoff zum 65. Geburtstag, Stuttgart/Berlin/Köln/Mainz: W. Kohlhammer Verlag, pp.75–94.
- Böckenförde, E. W. (1991). *Recht, Staat, Freiheit – Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Böckenförde, E. W. (2002). „Der freiheitliche säkularisierte Staat...”. In: Schmidt, S., Wedell, M. (szerk.) „Um der Freiheit willen...”, Kirche und Staat im 21. Jahrhundert. Freiburg: Verlag Herder, pp.19–23.
- Brunner, O., Conze, W., Koselleck, R. (szerk.) (1999). *A demokrácia*. Ford.: Tegledi Csetri Á., Balogh B. Budapest: Józsefveg.
- Canning, J. (2002). *A középkori politikai gondolkodás története 300–1450*. Budapest: Osiris.
- Fukuyama, F. (1994). *A történelem vége és az utolsó ember*. Budapest: Európa.
- Geréby, G. (2005). *Joseph Ratzinger és Jürgen Habermas vitája*. Holmi, 12(11), pp.1383–92.
- Hegel, G. W. F. (1983). *A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlata*. Ford.: Szemere S. Budapest: Akadémiai.

Hörcher, F. (2016). *Értékközösség(ek) és értékkonfliktus(ok) a magyar politikai közösségben*. In: Jakab, A., Gajdusчек, Gy. (szerk.) *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudomány Intézet, pp.823–36.

Lehmann, K. (2002). *Säkularer Staat: Woher kommen das Ethos und die Grundwerte*. In: Schmidt, S., Wedell, M. (szerk.) „Um der Freiheit willen...”, Kirche und Staat im 21. Jahrhundert. Freiburg: Verlag Herder, pp.24–30.

Mezei B. (1998). *A lélek és a másik*. Budapest: Atlantisz.

Molnár T. (1992). *A hatalom két arca: Politikum és szentség*. Budapest: Európa.

Molnár T. (2000). *A pogány kísértés*. Budapest: Kairosz.

SZELÉNVEGYÜLETEK EFFLUX PUMPA ÉS BIOFILM GÁTLÓ HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA SALMONELLA TYPHIMURIUM TÖRZSEKEN

Kincses Annamária

Szegedi Tudományegyetem ◊ Általános Orvostudományi Kar
Orvosi Mikrobiológiai és Immunbiológiai Intézet

Szerzőtárs, témavezető: Spengler Gabriella

A baktériumokban az egyik legfontosabb rezisztencia mechanizmus a multidrog efflux pumpák megnövekedett expressziója, melyek jelentős szerepet játszanak a bakteriális biofilm képzésben is. Ezen kutatásunk során 11 újonnan szintetizált szelénvegyület AcrAB-TolC efflux pumpa, valamint biofilm gátló aktivitását vizsgáltuk meg *Salmonella enterica* serovar Typhimurium törzsek felhasználásával. Az AcrAB-TolC-t expresszáló vad típusú törzsből a leghatásosabb efflux pumpa gátlást a 9-es vegyület mutatta. A *S. Typhimurium* 14028s biofilm képzését pedig a 4-es és az 5-ös szelénvegyület gátolta a legnagyobb mértékben. Eredményeink alapján elmondható, hogy a szelénvegyületek adjuvánsként alkalmazva a biofilm termelő *S. Typhimurium* által okozott fertőzés antibiotikumos kezelése során javíthatják a terápia hatékonyságát.

A bakteriális multidrog rezisztencia (MDR) jelensége évről-évre súlyos problémákat okoz világszerte. A jelenség az antibiotikumok és a mikrobák elleni szerek kiterjedt használatának

következménye. A rezisztens baktériumok száma folyamatosan nő, megnehezítve ezzel a fertőző betegségek terápiájának hatékonyságát. Az MDR kialakulása többféle mechanizmushoz is köthető, melyek közül az egyik típus az efflux transzporterek megemelkedett expressziója (Blair et al., 2015; Piddock, 2006). Ezek a pumpák fiziológiásan is megtalálhatók a baktériumokban, feladatuk a toxikus vegyületek eltávolítása a sejtől. A káros anyagok mellett a pumpák az antibakteriális kemoterápiás szereket is kipumpálhatják a sejtől, ez pedig a terápia sikertelenségéhez vezethet (Blair et al., 2015). Az efflux pumpák további jellemzője, hogy több tanulmány szerint jelentős szerepet játszanak a baktériumok biofilm képzésében. Néhány kutató szerint az efflux pumpák közvetett módon képesek befolyásolni a biofilm képzésben szerepet játszó géneket, továbbá a bakteriális kommunikációban (quorum sensing) szerepet játszó molekulákat, melyek hozzájárulnak a biofilm képzéshez (Alav et al., 2018). **A bakteriális biofilm olyan mikrobiális közösség, melyben a szesszilis baktériumok egymáshoz, illetve a felszínhez tapadnak egy önmaguk által termelt extracelluláris polimer mátrix**

segítségével (Moraes et al., 2018). A biofilm továbbí jellemzője, hogy a planktonikus sejtekhez képest alkalmazkodni tudnak a környezeti feltételekhez, továbbá a bakteriális biofilmet felépítő baktériumoknak lassabb a metabolizmusuk és a növekedésük is. A biofilmben a baktériumok megnövekedett rezisztenciát mutatnak az antimikrobiális anyagokkal szemben (Singh et al., 2017). Emiatt az efflux mechanizmusokhoz és a biofilm képzéshez köthető rezisztencia visszafordításához fontos lenne olyan új antimikrobiális vegyületek vagy adjuvánsok fejlesztése, melyek hatékonyan gátolnák ezeket a rezisztencia mechanizmusokat.

A szelén egy fontos nyomelem, mely jó-tékony hatással bír a daganatok vagy a gyulladásos megbetegedések megelőzésében. A szakirodalomban számos példát találunk a szeléntartalmú vegyületek antibakteriális hatására is: a kutatások leginkább olyan baktériumok felhasználásával történnek, melyek nozokómiális fertőzéseket okoznak. A kórházi kezelés során szerzett infekcióért gyakran az *Escherichia coli*, illetve a *Staphylococcus aureus* a felelős. Az ezen baktériumok által okozott fertőzések a biofilm képző képességük révén nehezen gyógyíthatók. Az egyik kutatócsoport által használt perihidroszelenoxantin vegyület antibakteriális hatással rendelkezett *S. aureus* törzsön (Sonkusre-Singh, 2015). Egy másik kutatócsoport *E. coli*, illetve *S. aureus* biofilm képző törzseket szeléntartalmú nanorészecskékkel kezelt. 24 óra elteltével az optikai denzitás (OD) mérése után azt tapasztalták, hogy a szelénnel kezelt baktériumok növekedése csökkent a kontrollhoz képest (Guisbiers et al., 2016).

A *Salmonella enterica* Gram-negatív, élelmiszerek révén terjedő humán kórokozó. Az általa okozott kórkép a szalmonellózis. Az élelmiszer gyártás során biofilm képző tulajdonsága miatt perzisztálhat, ezért a baktérium teljes elpusztítása nehéz feladat (Moraes et al., 2018).

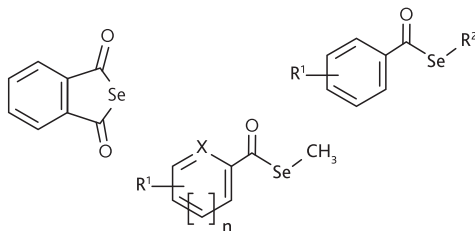
Kísérleteink célja 11 új szelénvegyület anti-biofilm, illetve efflux pumpa gátló ak-

tivitásának meghatározása volt *Salmonella Typhimurium* törzsek felhasználásával.

ANYAGOK ÉS MÓDSZEREK

Vegyületek

Kutatásaink során 10 szelenoészter (2-11), illetve egy ciklikus szelenoanhidrid (1) vegyületet vizsgáltunk meg (1. ábra). A származékokat dimetil-szulfoxidban (DMSO) oldottuk, a törzsoldatok koncentrációja 10 mM volt. A vegyületeket Dr. Enrique Domínguez-Álvarez (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto de Química Orgánica General, Spanyolország) és volt témavezetője, Prof. Dr. Carmen Sanmartín (University of Navarra, Department of Organic and Pharmaceutical Chemistry, Spanyolország; Instituto de Investigación Sanitaria de Navarra, Spanyolország) bocsátotta a rendelkezésünkre (Domínguez-Álvarez et al., 2016).

A. Ciklikus szelenoanhidrid (1) B. Heteroaril szelenoészterek (2-3) C. Aril szelenoészterek (4-11)

1. ábra A vizsgált szelénvegyületek szerkezete

Baktériumtörzsek

Vizsgálataink során az alábbi baktériumtörzseket használtuk fel: *Salmonella enterica* serovar Typhimurium SL1344 vad típusú törzset, mely expresszálja az AcrAB-TolC efflux pumpát, valamint ennek az acrB mutáns törzsét (L644) (Smith-Blair, 2014). A vegyületek anti-biofilm hatását a biofilm képző *S. enterica* serovar Typhimurium 14028s törzsön vizsgáltuk. A törzseket Dr. Jessica M. Blair (University of Birmingham, Institute of Microbiology and Infection, Egyesült Királyság) bocsátotta a rendelkezésünkre.

A legkisebb gátló koncentráció meghatározása mikrodilúciós módszerrel

A MIC vagy legkisebb gátló koncentráció az antibiotikum azon legkisebb koncentrációja (mg/L), amely a baktériumok látható növekedését már gátolni tudja. Kísérleteink során a vegyületek antibakteriális hatását felező hígítási módszerrel, 96-lyukas mikrotitráló lemezben végeztük el. A vegyületekből kettes léptékű hígítási sort készítettünk 100 µl Müller-Hinton táplevesben.

A származékok kiindulási koncentrációja 100 µM volt. A baktériumsejteket 100 µl táplevesben adtuk a lyukakhoz 104 sejt/ml koncentrációban a médium kontroll lyukak kivételével. A lemezeket 37 °C-on, 18 órán át inkubáltuk. Az inkubációs idő végén a vizsgált vegyületek MIC értékeit szabad szemmel olvastuk le (CLSI irányelvek szerint).

Etidium-bromid efflux vizsgálat

Az etidium-bromid (EB) efflux vizsgálathoz az SL1344 *S. Typhimurium*, valamint az L644 acrB mutáns törzset Luria-Bertani (LB) táptalajban tenyésztettük 37 °C-on rázatva, amíg a tenyészet optikai denzitása (OD) elérte a 0,6-ot 600 nm-en.

A baktériumsejteket ezután 1 mM MgCl₂-t tartalmazó 20 mM-os kálium-foszfát oldatban mostuk, majd felfuszpendáltuk a sejteket és beállítottuk az OD-t 0,2-re. A baktériumkultúrához hozzámértük az EB-t 50 µg/ml-es koncentrációban, valamint az efflux pumpa gátló karbonil cianid m-klorofenil hidrazont (carbonyl cyanide m-chlorophenyl hydrazone, CCCP; Sigma-Aldrich) 100 µM-os végkoncentrációban.

A kultúrát tovább inkubáltuk 23 °C-on, rázatva (150 rpm), 60 percen keresztül. Az inkubációs idő letelte után a mintákat 3500 rpm sebességgel 10 percig, 21 °C-on centrifugáltuk. A felülúszót leöntöttük és a pelletet 1 mM-os MgCl₂-vel, valamint 5%-os glükózzal (energiaforrás) kiegészített 20 mM-os kálium-foszfát oldatban szuszpendáltuk, majd a

kultúrából 200 µl-t mértünk fekete, 96-lyukas mikrotitráló lemez (Corning, Amsterdam) lyukaiba. A lemezbe előzetesen belemértük a tesztelendő anyagok 50 µM-os koncentrációját. Az EB effluxot FLUOstar Optima lemez leolvasóval (BMG Labtech) mértük 530 és 600 nm-en 2 órán keresztül.

A kísérleti eredmények három egymástól független vizsgálati eredmény átlagából származnak. A mérések során azokat az időpillanatok határoztuk meg, amikor a fluoreszcencia szintje 25, valamint 50%-kal csökkent. Pozitív kontrollként CCCP-t alkalmaztunk, negatív kontrollként DMSO-t (*Smith-Blair, 2014*).

Biofilm gátló vizsgálat

A vegyületek biofilm gátló hatását a biofilm képző *S. Typhimurium* 14028s törzsön vizsgáltuk, 96-lyukas U-alakú mikrotitráló lemezben. A vizsgálat során a NaCl-mentes LB-ben növesztett overnight baktériumkultúrát kihígítottunk 0,1-es OD-ig (600 nm). A baktériumsejteket 200 µl NaCl-mentes LB táplevesben adtuk a lyukakhoz, a médium kontroll lyukak kivételével.

A vegyületeket ezután 50 µM-os koncentrációban adtuk a baktériumkultúrához. A lemezeket 30 °C-on rázatva (100 rpm), 48 órán át inkubáltuk. Az inkubációs idő végén a tápfolyadékot leszívtuk és a lemezeket csapvízzel mostuk. Ezután 200 µl kristályibolyát (0,1 % [v/v]) mértünk a lemezekre és szobahőmérsékleten inkubáltuk 15 percen keresztül. Az inkubációs idő letelte után a kristályibolyát leszívtuk és a lemezeket újra csapvízzel mostuk. 200 µl 70%-os etanolt mértünk a mintákhoz, majd a baktérium biofilm képzését FLUOstar Optima lemez leolvasóval határoztuk meg 600 nm-en.

A kísérleti eredmények négy egymástól független vizsgálati eredmény átlagából származnak. A szelénvegyületek jelenlétében bekövetkező biofilm tömeg csökkenését %-ban fejeztük ki a kontrollhoz viszonyítva. Az eredményeket t-tesztel analizáltuk, a statisztikai

analízisnél a $p < 0,05$ értéket vettük szignifikánsnak.

EREDMÉNYEK

A vizsgált anyagok nem mutattak antibakteriális hatást a *Salmonella* törzseken. Az EB efflux vizsgálat során az SL1344 vad típusú törzs esetében azt tapasztaltuk, hogy a 25%-os fluoreszcencia csökkenés mindegyik vegyületnél korábbi időpillanatban (a 4,5-17,8. perc között) történt a pozitív kontrollhoz (52,1. perc) képest. Az eredményeink alapján elmondható, hogy az 50%-os fluoreszcencia csökkenés esetében is ugyanezt tapasztaltuk. Az 1-es, 2-es, 4-es, 7-es, illetve a 10-es vegyület mutatott efflux gátló aktivitást: ezen vegyületek esetében a minták 50%-os fluoreszcencia csökkenése az 55,3. és 65,6. percen következett be. A leghatásosabb vegyület a 9-es volt, ahol ugyanezt a csökkenést a 79,2. percen mértük (1. táblázat).

A mutáns L644 törzsnél a CCCP hatására a fluoreszcencia szint (25%) a 42,1. percen kezdett el csökkenni. Ehhez hasonló eredményt mutatott a 9-es vegyület (37,8. perc). A leghatásosabb vegyület a 7-es volt, melynek jelenlétében az EB fluoreszcenciája csak az 55. perc után kezdett el csökkenni. Az 50%-os fluoreszcencia csökkenést a pozitív kontroll esetében 117 perc után tapasztaltuk, míg a 7-es anyag esetében ez 119 perc volt. Továbbá a mutáns törzsen jelentős efflux pumpa gátlást figyeltünk meg az 1-es, 2-es, 4-es, 9-es és 10-es anyagok esetében is. Ezeknél a vegyületeknél az 50%-os csökkenést 78 és 88 perc elteltével detektáltuk (1. táblázat).

A vegyületek biofilm gátló aktivitását a *S. Typhimurium* 14028s biofilm képző törzsnél vizsgáltuk. Az eredményeink azt mutatták, hogy a 6-os és a 11-es anyagok kivételével a vegyületek 50 μM -os koncentrációban szignifikánsan gátolták a *S. Typhimurium* biofilm képzését. A legkiemelkedőbb anti-biofilm ha-

Minták	SL1344		L644	
	-25%	-50%	-25%	-50%
Kontroll	5,4	9,6	8	14,1
CCCP	52,1	122,6	42,1	117,6
1	9,7	55,3	28	78,4
2	17,8	56,8	31,5	88,6
3	4,5	7,9	9,9	21
4	17,2	56,1	21,6	83,2
5	5,3	11,0	10,1	26,3
6	5,4	11,0	11,8	30,5
7	12,2	58,9	55,2	119,5
8	5,5	9,5	9	16,8
9	15,6	79,2	37,8	86,1
10	17,1	65,6	18,8	80,8
11	19,8	30,7	15	32

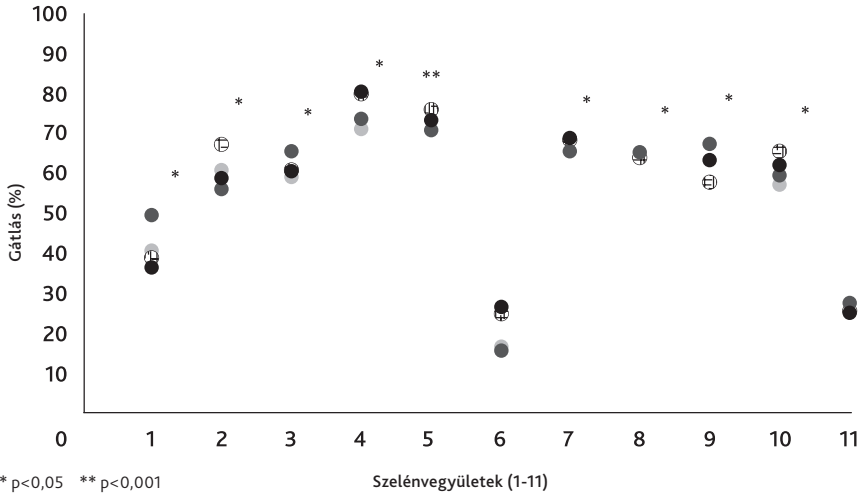
Kontroll: kezeletlen baktériumkultúra
CCCP: pozitív kontroll

1. tábla Etidium-bromid efflux vizsgálat *Salmonella enterica* serovar Typhimurium SL1344, illetve az *acrB* mutáns L644 törzsen. A mérési eredmények azt az időpillanatot (perc) jelölik, amikor a fluoreszcencia 25, valamint 50%-kal csökkent a kiinduláshoz képest.

tással rendelkező szelénvegyület a 4-es, illetve az 5-ös volt, melyek szintén 50 μM -os koncentrációban 76% és 74%-kal csökkentették a biofilm mennyiségét a kezeletlen kontroll törzshöz képest (2. ábra; 2. táblázat).

KÖVETKEZTETÉSEK

Eredményeink alapján megállapítható, hogy a pozitív kontrollként alkalmazott efflux pumpa gátló CCCP mellett a vad típusú SL1344 törzsen a 9-es számú metil-ke-ton szelenoészter jelentős efflux gátlást mutatott. Ellenben a mutáns törzssel, ahol a szintén metil-ke-ton tartalmazó 7-es szelenoészter gátolta leginkább az efflux pumpát. Az EB efflux vizsgálat során kapott eredményekből azt is megállapíthatjuk, hogy a vad típusú, illetve a mutáns törzs esetében is ugyanazok a származékok

2. ábra A vegyületek biofilm gátló hatása 50 µM-os koncentrációban *Salmonella enterica* serovar Typhimurium 14028s törzsön

Szelénvegyületek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Gátlás (%)	41, 4	60, 9	61, 8	76, 5	74, 1	2, 1	67, 9	64, 5	6, 2	61, 2	26, 2

2. tábla A vegyületek biofilm gátló hatása (4 adat alapján számított átlag) 50 µM-os koncentrációban *Salmonella enterica* serovar Typhimurium 14028s törzsön

rendelkeztek efflux pumpa gátló aktivitással. Ebből arra következtethetünk, hogy a vizsgált vegyületeink nem az AcrAB-TolC efflux transzportert felépítő AcrB alegységet gátolják.

A biofilm gátlás szempontjából a fenilgyűrűt tartalmazó 4-es és 5-ös dimetil szelenodiészter gátolta a leghatásosabban a *S. Typhimurium* törzs biofilm képzését. A -COSeCH₂CO- csoportot tartalmazó származékok (7, 8, 9 és 10), a 2-es és a 3-as dimetil heteroaril szelenodiészterek, az amid csoporttal rendelkező 6-os, illetve a 3,5-dimetoxifenilt tartalmazó 11-es származék szignifikánsan gátolták a biofilm kialakulását a kontrollhoz képest. A kísérlet során tesztelt szelénvegyületekhez hasonló anyagokkal még nem végeztek efflux pumpa, illetve biofilm gátló vizsgálatokat *S. Typhimurium* törzsekben.

A 9-es származék az AcrAB-TolC transzporter gátló hatása, valamint a 4-es és az 5-ös számú szelenoészterek a biofilm gátló aktivitásuk miatt kiindulópontjai lehetnek további kísérletek tervezésének, valamint továbbfejlesztve új származékok előállításának alapját képezhetik.

További céljaink között szerepel a vegyületek efflux gátló hatékonyságának vizsgálata *acrA*, valamint a *tolC* mutáns *S. Typhimurium* törzsekben is.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet szeretnék mondani kollaborációs partnereinknek Dr. Enrique Dominguez-Álvareznek és Prof.Dr. Carmen Sanmartínnak,

hogy rendelkezésünkre bocsátották a vizsgált vegyületeket, valamint szakmai tanácsaikkal segítették munkánkat. Hálával tartozom továbbá Dr. Jessica M. A. Blairnek és Helen E. Smithnek, amiért a kutatócsoportjukban tölthettem el a rövid tanulmányutat. Köszönöm, hogy a kísérletek elvégzését lehetővé tették, tanácsaikkal segítették a kutatásaimat.

A kutatás a Tempus Közalapítvány, a Campus Mundi rövid tanulmányút program és az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-17-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával (Kincses Annamária) készült. A kutatást a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 Nemzeti Kiválóság Program című kiemelt projekt, illetve a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta (Spengler Gabriella). Kutatásunkat továbbá a Spanyol "Consejo Superior de Investigaciones Científicas" (CSIC, Spanyol Nemzeti Kutatási Tanács) 2017801027 kódszámú projekt támogatta (Enrique Domínguez-Álvarez).

Irodalomjegyzék:

Alav, I., Sutton, J. M. és Rahman, K. M. (2018). *Role of bacterial efflux pumps in biofilm formation*. J Antimicrob Chemother, 73(8), pp.2003–20. [online] <https://academic.oup.com/jac/article/73/8/2003/4913710> (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Blair, J. M., Webber, M. A., Baylay, A. J., Ogbolu, D. O. és Piddock, L. J. (2015). *Molecular mechanisms of antibiotic resistance*. Nat Rev Microbiol. 13(1), pp.42–51. [online] www.nature.com/articles/nrmicro3380. (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

CLSI=Clinical and Laboratory Standard Institute guidelines (2018). [online] <http://clsi.org/>. (Utolsó letöltés: 2018. január 11.)

Domínguez-Álvarez, E., Gajdács, M., Spengler, G., Palop, J. A., Marć, M. A., Kie Koonowicz, K., Amaral, L., Molnár, J., Jacob, C., Handzlik, J. és Sanmartín, C. (2016). *Identification of selenocompounds with promising properties to reverse cancer multidrug resistance*. Bioorg Med Chem Lett, 26, pp.2821–4.

[online] www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0960894X16304401?via%3Dihub (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Guisbiers, G., Wang, Q., Khachatryan, E., Mimun, L. C., Mendoza-Cruz, R., Larese-Casanova, P., Webster, T. J., Nash, K. L. (2016). *Inhibition of E. coli and S. aureus with selenium nanoparticles synthesized by pulsed laser ablation in deionized water*. Int J Nanomedicine, 11, pp.3731-6. [online] www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4982524/ (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Moraes, J. O., Cruz, E. A., Souza, E. G. F., Oliveira, T. C. M., Alvarenga, V. O., Peña, W. E. L., Sant'Ana, A. S. és Magnani, M. (2018). *Predicting adhesion and biofilm formation boundaries on stainless steel surfaces by five Salmonella enterica strains belonging to different serovars as a function of pH, temperature and NaCl concentration*. Int J Food Microbiol, 281, pp.90–100. [online] www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168160518302459?via%3Dihub. (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Piddock, L.J. (2006). *Clinically relevant chromosomally encoded multidrug resistance efflux pumps in bacteria*. Clin Microbiol Rev, 19(2), pp.382–402. [online] <https://cmr.asm.org/content/19/2/382>. long (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Singh, S., Kalia, N.P., Joshi, P., Kumar, A., Sharma, P.R., Kumar, A., Bharate, S.B. és Khan, I.A. (2017). *Boeravinone B, a novel dual inhibitor of NorA bacterial efflux pump of Staphylococcus aureus and human p-glycoprotein, reduces the biofilm formation and intracellular invasion of bacteria*. Front Microbiol, 8(1868). [online] www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5632727 (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Smith, H.E., Blair, J.M. (2014). *Redundancy in the periplasmic adaptor proteins AcrA and AcrE provides resilience and an ability to export substrates of multidrug efflux*. J Antimicrob Chemother, 69(4), pp.982–7. [online] <https://academic.oup.com/jac/article/69/4/982/706081> (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Sonkusre, P., Singh, C. S. (2015). *Biogenic selenium nanoparticles inhibit Staphylococcus aureus adherence on different surfaces*. Colloids Surf B Biointerfaces, 136, pp.1051–7. [online] / www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0927776515302812?via%3Dihub (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Impresszum

FELELŐS KIADÓ: Tordai Péter igazgató
GRAFIKAI TERVEZÉS, TÖRDELÉS: Vilimi Kata
SZERKESZTŐ: Tóth Bianka
KIADJA a Tempus Közalapítvány, 2018.

ISBN 978-615-5319-51-8

Minden jog fenntartva.

Tempus Közalapítvány
1077 Budapest, Kéthly Anna tér 1.
Postacím: 1438, Budapest 70., Pf. 508.
Infó: (06 1) 237 1320
telefon: (06 1) 237 1300
fax: (06 1) 239 1329
e-mail: info@tpf.hu
internet: www.tka.hu, www.campusmundi.hu

A Tempus Közalapítvány minden pályázataival kapcsolatos információt, pályázati űrlapot, egyéb dokumentumot térítésmentesen bocsát az érdeklődők rendelkezésére, azok kereskedelmi forgalomba nem hozhatók.

A „*Campus Mundi – felsőoktatási mobilitási és nemzetköziesítési program*” című EFOP-3.4.2-VEKOP-15-2015-00001 azonosító számú projekt a Széchenyi 2020 program keretében, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg, a Tempus Közalapítvány kezelésében.

www.campusmundi.hu

Hogyan kerül egy kötetbe az orosz Y generációról és a szelénvegyületek vizsgálatáról szóló tanulmány? Vagy a dél-koreaiak plasztikai sebészethez való viszonyának elemzése és az Osztrák-Magyar Monarchiába emigrált olasz szalámigyárosok bemutatása?

A kötetben megjelent írások szerzői mindannyian Campus Mundi ösztöndíjjal vettek részt külföldi részképzésen, szakmai gyakorlaton vagy rövid tanulmányúton, ahol interkulturális környezetben gyarapíthatták tudásukat.

Ez a válogatás alátámasztja azt, hogy a külföldi tanulmányi ösztöndíjak nem csak a szakmai tudás elmélyítésére, hanem a látásmód kiszélesítésére is alkalmasak.

Campus Mundi ösztöndíjjal kinyílik a világ és a tudományban sincsenek határok.

Bővített online kiadványunkban további izgalmas tanulmányok olvashatók a világ számos pontjáról, más és más tudományterületekről, Campus Mundi ösztöndíjasok tollából.

tka.hu/tudomanyos-eredmenyek-a-nagyvilagbol

